

Strejflys

Over

Mit liv og min samtid

Forfatter: Arne Kjeldbjerg (1924-1988)

Del 1 Skrevet i tidsrummet 1984-1988

HVORFOR

De fleste mennesker kan vel blive grebet af en trang til at rydde op i sine gemmer, for at få bragt orden i det roderi, der næsten altid med tiden hober sig op. Selv i de mest velordnede gemmer, vil der fra tid til anden være grund til at gå skuffen efter, så man kan få et klarere overblik over, hvad der findes deri.

Mangt og meget smider man uden videre væk, og af det, der bliver tilbage, er der nok meget, der af andre mennesker synes værdiløst.

På samme måde kommer der også - for en del mennesker - en trang til at rydde op i sit livs rodeskuffe, for at få et overblik over, hvad der i tidens løb har hobet sig op. Min trang til at nedfælde det på papiret må være den samme trang, der i ungdommen fik mig til - næsten hver aften - at gribe dagbogen. I dagbogen forsøgte jeg at få overblik over, hvad der havde rørt sig i mit sind den dag, samt tidsfæste mere eller mindre vigtige hændelser. Disse dagbøger er da også med til at give den autentiske troværdighed for noget af min beretning.

Det er nok derfor af egoistiske grunde, jeg nu vil kigge tilbage på den forgangne del af min livsdag. Jeg vil se, om jeg derved kan samle så mange brikker til et hele, så jeg får et klarere billede af det liv, der blev mit. Måske kan det også have interesse for andre i familien og for mine børn, hvis de en dag får tid og lyst til at interessere sig for fortiden.

Jeg håber, at det samtidigt må være et tidsbillede om de livsvilkår, der herskede i det miljø jeg færdedes i.

"Livet må leves forlæns, men det kan kun forstås baglæns". Det er et citat af Søren Kirkegård, men jeg vil forsøge at have det motto for øje i min beretning.

DE FØRSTE ÅR

Mange mennesker har kun et eneste barndomshjem og en hjemstavn, der danner baggrund for hele deres opvækst. Det giver en rolig, harmonisk - måske lidt grå - baggrund for deres livsbillede. Mine forældre flyttede 9 gange i deres børns opvækstår, og måske har den uro smittet lidt af på deres børn, for fire af dem har flyttet lige så meget i deres ægteskabs tid.

Jeg blev født på Mors i 1924 som den yngste af en flok på syv. Fødehemmet var en større gård - Møllehave på Mors. Far var selv født på Kjeldbjerggård ikke langt derfra, mens mor var født i Ølstykke på Sjælland.

Jeg var kun 1 år, da vi flyttede fra Mors, så jeg kender kun "Mølhav" fra mine søskendes farverige beskrivelser, deriblandt også en beretning om min fødsel en tidlig morgen, hvor jordemoderen som sædvanlig ikke var nået frem til min mors hurtige forløsninger.

"Mølhav" var den gård, hvor vi alle undtagen Birta, var bleven født i krigsårene 13-14-16-17-18 + 22 og 24 for "de to små", som Inger og jeg altid blev kaldt.

Far havde ejet flere gårde før "Mølhav". Bl.a. Wilhelmsborg ved Thisted. Det var til den, han i 1912 hjemførte sin brud efter at være blevet viet på Rådhuset i Thisted og fået velsignelsen i frimenighedskirken i Øster Jølby. Efter familiefesten på Mors, gik den lange tur i lejet karet (= lukket vogn) men med egen forkarl som kusk over fjorden til Thisted.

1 1925 blev far ramt af uheld. På grund af en kautionsforpligtelse over for sin bror Peder, måtte han sælge Mølhav og overtage en langt ringere sandjordsgård Stenholtgård i Kragelund ved Silkeborg.

Med dette begyndte familiens nedtur. Det var så uheldigt, at ovennævnte skete i en nedgangstid for hele verden, der kulminerede i "depressionen" omkring 1930, hvor ejendomspriser og fødevarepriser gik i bund, mens arbejdsløsheden steg og steg.

Det må have været kolossalt svært for far og mor igennem de næste 9 års nedtur til sidst at ende på et lille husmandssted i Østjylland langt fra familie og venner på Mors.

■

Alt dette, og hvad dermed fulgte, var selvfølgelig med til at præge min barndom, og alligevel husker jeg min barndom som en lykkelig tid.

Det nok meget tilfældigt, hvad man kan huske fra sin tidligste barndom. Fra Møllehave husker jeg selvfølgelig intet. Jeg var jo kun et år da vi forlod Mors. På Stenholt var vi et par år. På gården var mølle, som Inger og jeg kravlede op i. Samme mølle må have gjort et uudsletteligt indtryk på mig, for jeg kunne også huske, hvordan far satte møllen i gang ved at løsne et håndtag inde i laden.

Da far nødtes til at sælge denne dårlig sandjordsejendom, blev han kreditforeningsbestyrer på en af de mange gårde, der i disse år gik til tvangsauktion. Gården hed "Lille Ullerup" og lå lige nord for Give. Der var vi kun et års tid, så blev den solgt, og far blev bestyrer på en anden gård, Båstlundgård, ved Billund. Her oplevede jeg min femårs fødselsdag, hvor der om morgenen stod en legetrillebør på "puffen" ved siden af min seng fyldt med andre gaver. Som modstykke til dette lyse minde, kan jeg huske min mor, der græd på sin fødselsdag. Der var ikke en eneste gave til hende.

Far gav aldrig gaver - heller ikke til os børn. Det var ikke fordi han var nærig, selv om han var utrolig sparsommelig; men det, at give gaver, var noget, man havde kvinderne til. Det var det almindelige synspunkt blandt bønder dengang. Jeg mindes kun én gang far gav mor en blomst, og det var da hun lå i kisten. Den var plukket blandt vore egne blomster i haven, og det blev den ikke ringere af. Intet gav far og mor så meget fællesskab i det daglige som netop haven. Jeg tror, de har udvidet og forbedret have hvert eneste sted vi har boet.

Til gengæld var mor gavmild af et godt hjerte. Hun gav gerne alt, hvad hun havde, og sommetider lidt til. Der var måske god grund for far til at være lidt ekstra sparsommelig!

Men netop bestyrertiden på Båstlund var en tid, da økonomien var god. Foruden sin egen løn fik far også betaling for de af mine søskende, der var store nok til at hjælpe til. Der blev råd til cykler og radio. Vi fik radio med højttaler! Husk, det var jo i radioens barndomstid. Faste udsendelser var først påbegyndt i 1927, og den ovennævnte radio blev anskaffet i 1929.

Men også gården her blev solgt, og vi flyttede over på den anden side af vejen i Båstlundhus. Det var godt, at det på samme tid tyndede ud i familien. Birta og Kirsten tog til København, og Povl kom til Mors for at blive konfirmeret. Alle vi syv børn var jo døbt i frimenighedskirken i Øster Jølby, og derfor har far og mor nok syntes, at det var en god ide, at vi også skulle konfirmeres i frimenighedskirke.

Kirsten, Lis og Inger var "i huset" i København, mens de gik til forberedelse i Vartov hos den Balslev, der i sin tid havde døbt dem. Vi drenge skulle til Mors, hvor vi blev konfirmeret af Balslevs efterfølger, pastor Krøjlgaard. Det fortæller noget om den nære tilknytning, mor og far følte til Grundtvigsk frimenighed og friskole. Mor var jo friskolelærerinde, indtil hun blev gift og holdt skole med sine 7 børn derhjemme, så kun vi to små nåede til sidst at gå et par år i folkeskolen i Galten.

Den store interesse prægede også vores hjem direkte, idet billeder af alle de store kendte navne fra højskoleverdenen prydede vore vægge

Denne vinter 1929-30, hvor Povl var på Mors, var hele familien Inviteret til "gamfars" og "gammors" guldbrillup. Det blev holdt på loftet i deres lille hus. Jeg husker så tydeligt, at jeg sad over for præstefruen, der gav mig kransekagefiguren, da hun skar kagen ud. Det er en af de små ting, der sætter sig fast i erindringen.

Ved samme lejlighed var jeg sammen med mine ældre kusiner oppe hos deres far, dyrlægen, som boede lige ved siden af for at høre grammofon. Det var en af de klassiske med mægtig stor tragt, og jeg fik med nogen undren at vide, at der boede en lille mand i kassen nedenunder. Men hvor skulle stemmen ellers komme fra??

På hjemvejen fra Mors skulle vi med toget i Glyngøre, og lugten fra det rygende lokomotiv satte sig så stærkt fast, at jeg aldrig senere kunne komme forbi et lokomotiv uden at mindes Glyngøre.

Arne sammen med søstre Inger, Lis og Kirsten

ET PARADIS PÅ HEDEN

Kort efter nytår 1930 købte far gård igen. (I de elendige tider, havde det nok været bedre at blive ved som bestyrer).

Godthåb lå i Boest ved Nørre Snede. Der var 107 tønder land til gården, men kun 30 var opdyrket elendig sandjord. Resten lå hen som eng, mose, skov og hede. Kort sagt en elendig landbrugsejendom, men et paradis som tumleplads for Inger og mig. Sådan tror jeg nok, vi følte det, mens vi boede der, og jeg gjorde det helt sikkert, da vi var flyttet derfra.

For far og mor har det nok snarere været som et helvede. De tre år, de var der, var en bestandig kamp for at få økonomien til at hænge sammen. Og da mor i disse år blev ramt af såvel fysisk som psykisk sygdom, må det have være overordentlige svære år at komme igennem.

Men for Inger og mig var det et paradis. Vi travede lange ture på det store naturareal, enten det nu var for at flytte køer eller får eller fange hundestejler i åen, plyndre kragereder i skoven eller se til vore mange lærkereder rundt på markerne. Det var sidstnævnte, der gjorde os til ærkefjender af kragerne. Det skete slet ikke sjældent, at vi fandt reden plyndret af de sorte røvere. Selv om vi passede på, kan det nok godt være vores mange besøg, som lærkeungerne måtte betale med deres liv. Aldrig har jeg sidenhen haft så stor kontakt med naturen som i disse år. I mine tidligste ungdomsår var det altid målet at købe Godthåb tilbage - at genvinde det tabte paradis. Og når jeg stadig, også nu, da jeg er over 60, har en kærlighed til den frie, vildtvoksende natur, ja så skyldes det nok barndomsårene på Godthåb.

Et paradis på heden var det. Det var en af de egne i Jylland, hvor jorden var så elendig, at den bedst egnede sig til tilplantning med skov. Fra den højeste del af Godthåbs marker, kunne der tælles flere søer og store skove. Den største og nærmeste skov var Palsgård Statsskov, som grænsede op til vore marker kun adskilt ved en bæk.

Det yderste af vores jord mod vest kaldtes "Holmen". Det var et udyrket græsområde omgivet af moser. Af en sandet hedevej, der gik ud til Holmen skulle vi to gange dagligt ud til fårene for at flytte og vande. Bevæbnede med kæppe til værn mod hugormene, gik vi barbenede derudad. Jeg mindes kun en enkelt gang, at vi så een (de var sikkert flygtet for længst ved lyden af vore stemmer), men bevidstheden om, at de var der, kildrede nok vor stolthed. Vi turde gå der! I hvert fald når vi var to. Det var ikke godt, hvis vi en sjælden gang var nødt til at tage turen alene. En dag var Inger syg, og jeg snød for turen, men det blev heldigvis opdaget af Lis, der så flyttede fårene for mig men med truslen om, at hvis jeg gjorde det en anden gang, ville hun sige det til far.

Det var ikke blot spørgsmålet om at turde gå turen alene. Det var lige så meget det, at det var kedeligt ikke at have nogen at snakke med. For mig står det, som om vi snakkede hele tiden. Emnet var altid det samme: blot vi havde en ønskering. Det foretrukne ønske var en islænderhest varieret med omstændighederne om, hvordan vi fik den, hvordan den så ud, dens udstyr osv.

Jeg fik også een: en lille en af træ overtrukket med fint blødt skind og fint rødt seletøj. Den var sød, men drømmen om det uopnåelige: en rigtig levende islænderhest levede stadig videre i al den tid, vi var på Godthåb. I Østjylland trivedes den ikke.

Vi glædede os hvert forår, når køer og får skulle på græs. Og når det kolde efterår satte ind, glædede vi os til indbindingen. Den rytme har fulgt mig som lærer. Jeg har glædet mig til ferierne og igen til at komme i gang efter ferierne.

Derimod har jeg som voksen aldrig glædet mig til efteråret og vinteren. Jeg har hadet det så meget, at jeg alvorligt tænkte på at udvandre til mildere himmelstrøg. (Det var i 1946 lige efter krigen.)

Vintrene var også ret begivenhedsløse på Godthåb. Jeg mindes kun en spændende oplevelse fra vintertiden. Ude i moseområdet lå nogle vandfyldte tørvegrave, som far havde advaret os om at lege ved, da de var temmelig dybe. Men en vinterdag vovede vi os derud, da de var dækket af is. Vi prøvede forsigtigt, om den kunne bære. Det kunne den. Snart susede vi på vore jernbeslåede træsko frem og tilbage over den sorte is. Da vi var trætte af det, fandt vi på, at vi ville lave "Knold og Tots buksebag". Det kaldte vi de regnbuestrålende farver, der opstår i isen ved hårde slag. Vi hoppede og sprang på isen for at se, hvem der kunne frembringe de flotteste farvemønstre. Da lød der fra tørvegravens is en underlig sej, knasende lyd. Hele overfladen begyndte at bue nedad mod midten, og vand piblede op ad de lange revner. Vi smed os ned og mavede os ind mod midten, inden det hele var oversvømmet. Der gik mange år, før vi fortalte mor og far den historie.

Da vi var flyttet fra paradiset, elskede jeg at synge "Der går en å i min faders eng. Den kan jeg ingen sinde glemme". Vi elskede åen, men i virkeligheden var det kun en bæk. Den var midtpunkt i såvel arbejde som leg. Ved den skulle dyrene vandes. Da vi kom til Godthåb, var der ikke indlagt elektricitet, så elpumpe var udelukket. Men der fandtes heller ingen håndpumpe, men en åben brønd, hvor man hejsede en spand ned 12 m og ved hjælp af et håndsving hissede den op igen. Det var et sejt job til en flok tørstige køer, og derfor blev bækken brugt mest muligt som vandingssted.

Men åen var også legeplads. Der kunne fanges hundestejler, som vi uden held ville have til at overleve derhjemme. Der kunne stemples herlige mudderhuller. Skulle nogen have lyst at prøve, så er opskriften her: Man stamper med bare fødder op og ned i åkanten, der hvor jord og vand mødes. Når mudderet er blevet halvlunt, og har det rigtige seje svup, føles den livsalige fornemmelse af et veludført arbejde. Og det er helt sikkert at efter afskylning, er fødderne så rene som aldrig før. Med snavs skal snavs fordrives!

Hvis vi lagde os på lur på åbrinken, kunne vi tit se en aborre. Gedder var sjældnere. Der fandt ingen anden forurening sted end den naturlige fra dyrene, når de var ude at drikke.

En sjælden gang kom mælkekuskens lille pige ned til åens anden side, men vi brød os ikke om at lege med hende. Andre børn så vi aldrig. Der var langt til andre naboer, og vi gik jo i skole hos mor. Da jeg havde nået skolealderen, nægtede jeg at få min frihed beskåret. Men mor fik mig hurtigt til at falde til føje med ordene: "Ja, vil du ikke i skole hos mig, så skal du op til læreren i Boest".

Da mor blev syg og kom på rigshospitalet, så måtte Kirsten overtage både hus og skole. Vi gik i strejke, da hun forlangte, at vi skulle have lektier for, men ellers var vi meget glade for hendes undervisning, for vi fik lært en masse sange fra "Syng dig glad" - også nogen, som jeg aldrig har mødt i senere tiders skolegang. "O havde jeg en pose fuld af blanke sølverpenge." Eller "Køre på isens flade", men jeg har sunget dem utallige gange sammen med Inger som barn og som voksen karl ud over de stakkels hesterumper foran ploven.

Mor kom på sygehuset for leddegigt, men sygdommen, og de fortvivlede økonomiske forhold, bevirkede at mor på sygehuset fik nervesammenbrud, og overlægen ville have hende overflyttet til en nerveafdeling. Det ville mor ikke, og far rejste over og fik hende med hjem. Da var hun langt mere syg, end da hun kom derover. Hun kom hjem i sovevogn og ambulance det sidste stykke vej. Hun fik derefter behandling med varme sandposer udvendigt og rødvin med peberrod indvendigt. Om det nu var det, eller tiden med kærlig pleje derhjemme, der hjalp, så kom mor så meget til sig selv i løbet af vinteren, at hun igen overtog styringen. Leddegigten blev hun først opereret for adskillige år senere.

Når mine børn skulle have en ledig stund til at gå, så er det tit sket, at de sagde: "Fortæl noget fra dengang du var lille." De hændelser, der da er berettet om, har næsten alle været fra barndomstiden på Godthåb. Det gælder beretningen om ildebrand, om ilderer, om hugormen, om åen, om tørvegraven, (som jeg har beskrevet),

om dengang vi for vild i skoven, fordi Povl knækkede et grantræ og i forskrækkelsen løb fra os; måske var den allermest tiltrækkende historie om "dengang far og faster Inger var rigtig slemme." Den skal jeg måske tage med til skræk og advarsel, om hvor galt, det kan gå, når børn tror, de er kloge nok til at lade være med at tro på advarsler.

Vi havde selvfølgelig fået de selvfølgelig advarsler, om ikke at lege med tændstikker. Vi havde ovenikøbet haft ildebrand på nært hold, idet vore to nærmeste nabogårde var nedbrændt.

I foråret 1932 havde vi set Povl og Per brænde en grøftekants visne græs af. Det havde åbenbart fascineret os så meget, at vi fik lyst til at lave vort eget lille bål. Det er jo nok lige præcis det alle børn, der leget med tændstikker ønsker: "bare sådan et sødt lille bål." Med de forbudte tændstikker i lommen, begav vi os langt ud mod vest. Der hvor bækken dannede skel til Palsgård Statsskov lå en udyrket mark med masser af vissent græs og gyvelbuske. Let passende hul i marken skulle bålet være "for så kunne ilden da ikke rende op af hullet." Jeg husker tydeligt, at sådan ræsonnerede vi. Men knap havde vi fået tændstikken sat til det søde lille bål, før ilden bredte sig ud på marken, som et fjendtligt uhyre. Vi forsøgte at stampe ilden ud, men den bredte sig mere og mere. Den udyrkede mark tog jo ingen skade, men hvis ilden nu sprang over bækken og satte ild i statsskoven!

Jeg sprang op på en lille høj i marken og bad Gud om hjælp, og i det samme jeg var færdig, så jeg far komme cyklende hjemme fra gården. Straks han kom, rev han nogle gyvelris af og med dem som branddaskere, lykkedes det os at få ilden under kontrol, inden de nærmeste naboer kom.

Vi slap med vabler i hænderne og afsvedne øjenbryn. Far har sikkert følt, at det var straf nok, for vi fik hverken skældud eller smæk. Men den dag i dag føler jeg mig skyldbetynget på alle børns vegne, at man kan være så dum, at man ikke tror på sine forældres velmente advarsler.

I mange år var den oplevelse årsag til en klippefast barnetro, måske netop fordi vi ingen skældud fik. Gud brugte blot far som redskab til hjælp, ikke til straf.

Godthåb

løvrigt styrede far os med blikke og et enkelt hårdt ord. De mere slående argumenter, lod han mor om. Jeg har altid respekteret fars evner i den retning. Som voksen er det nok ikke for meget at sig, at jeg beundrede ham for det. Jeg tror, vi allesammen elskede vores mor trods hendes hænders hurtige argumenter.

Vi vidste, at hun elskede os og var rede til at ofre sig fuldstændigt for os. Hun ønskede at gøre alt for os i en sådan grad, at det i mine pubertets år var den største anstødssten imellem os. (Men jeg tog det som en stor selvfølge, at mor stadig ordnede mit tøj.)

Ellers tålte jeg ingen indblanding i mine affærer, heller ikke selv om meningen var nok så god. Men den indstilling har de fleste unge nok mere eller mindre til alle tider haft. Mange mødre har nok også svært ved at forstå, at børnene ikke stadig skal hjælpes. Når yderstandpunkterne så mødes, kan det være svært. Mor sagde flere gange i de situationer: "Smertensbarnet er hjertebarnet".

Men for at vende tilbage til Godthåb. Det var meget anspændte år for far og mor, og da tvangsauktionens spøgelse stod for døren, skrev 13-årige Lis, uden at nogen vidste det til kongen for at spørge, om han ikke kunne hjælpe far. Svaret kom en 14 dages tid efter. Det var et brev til far fra politimesteren i Nørre Snede, hvorefter hans datter Elisabeth Kjeldbjerg skulle møde op på politistationen. Der kom hun til afhøring om, hvorvidt det var hendes forældre, der havde fået hende til at skrive til kongen. Da hun benægtede det, slap hun med en formaning om ikke oftere at skrive tiggerbreve til kongen.

Det endte da også med tvangsauktion. Dem var der mange af i disse år. Den 1. juni 1933 flyttede vi ned til bækken. Vi skulle bo til leje i en lille ejendom, der hed Bækholm. Det var en meget ringe bolig, selv efter den tids forhold. Folkene, der boede der før os, havde tillige haft et særdeles dårligt ry på egnen. Det var da også bunden af den store nedgang, far og mor måtte tåle. Også ægteskabeligt. Her hørte jeg mor kalde far en pjalt, der ikke duede til noget. Nu bagefter kan jeg måske tilgive hende ud fra det synspunkt, at hun vel ikke helt var kommet over det nervesammenbrud, hun havde haft året før.

Taget var utæt, vinduer slået i stykker, gulvene brækket op i to af stuerne, der var smækfyldt af lopper. Det allerbedste efter min mening var et kildevæld henne i bakkesiden, hvor vi hentede vores drikkevand. Til tegn på at vandet var frisk, svømmede pragtfulde grønne frøer i vældet. Det var et rigtigt kildevæld, af den slags, der ligner en mægtig stor gryde, hvor vandet vælder som en stor boblende "kogende" masse op i bunden. Hvor kildens vand længere nede løb ud i bækken, lavede jeg en dæmning og en vandmølle.

DYBT NEDE 1 KÆLDEREN - OG DOG

Men jeg tror, at selv vi børn ville have syntes, det var et uudholdeligt at bo i Bækholm ved vintertid.

Det fik vi da heldigvis ikke prøvet. Efter 3 måneder flyttede vi ind til Nørre Snede. Det var en kælderlejlighed, som i dag ikke kunne godkendes som menneskebolig. Men der var elektrisk lys og haner med rindende vand. Det var en stor oplevelse for mig at kunne gå hen til en fin porcelænsknap med messinglåg og ved at trykke på knappen frembringe strålende lys. Vi havde ikke boet i boliger med el-lys siden jeg som etårig forlod Mølhav, og det kunne jeg selvfølgelig ikke huske.

Alt det nye, overstrålede nok i første omgang den kendsgerning, at vi havde forladt min barndoms skønne natur i Boest. Når jeg i senere tider er kørt gennem Nørre Snede med min familie, har jeg fremvist stedet med ordene: "Dernede i det hul under jorden, har far boet engang." Man kan lige skimte overkanten af vinduerne over fortovskanten. Bag selve bygningen lå et langt skur, der indeholdt lokummer og brændeskure.

Men når man, som Inger og jeg, kom lige ind fra naturområdet, så var der mange ting at opleve. Blot det at komme ind i en butik eller at se butiksvinduer var nyt for os. Vi havde kun haft en lille butik indenfor området i Boest, og da der var tre kilometer dertil, var det sjældent, at vi små kom med dertil. Også det, at skulle bo i et fleretagers hus med andre familier, var mærkværdigt. Og tænk; nu så vi andre børn hver dag. Det var en oplevelse, der både var skræmmende og tiltrækkende. I lejligheden oven over os boede Julia. Hun havde en lille hund, der hed Dax, som både jeg og vores hund Prins gerne ville lege med. Desuden var hun ung og charmerende, så jeg kom der tit og gerne. Du er en "donsjuang" sagde hun til mig. Jeg har nok lignet et lille spørgsmålstegn og sagde: "Hva' er det?" "Det kan du spørge Povl om," sagde Julia med et skælmisk smil.

Oven over Julia boede skrædderens. De havde en dreng på min alder. Han og jeg var ikke rigtig på bølgelængde. På den anden side af gaden boede Hans Henrik. Han blev min første barndomsven, og vist også Ingers første barndomskæreste. Min boede på I. sal over Hans Henrik. Der boede tre piger: Irene, Iris og Ilse. Iris var navnet, jeg i et par år skar ind i passende træer. De børn blev vore første legekammerater. Med dem holdt vi trofast sammen i de ni måneder vi boede i byen.

Lidt længere oppe ad gaden boede Bats. De havde nogle store drenge, der var berygtet over hele byen. Vi gik gerne i en stor bue uden om dem, så som regel lykkedes det os at undgå deres ondskabsfuldheder. Men stadigvæk var Inger og jeg tæt knyttet sammen, selvom vi som alle søskende kunne toppes gevaldigt. Vi havde udvalgt os en af den tids schlagere som motto: "I regnvejr og solskin vi to holder sammen."

Vi lærte os også dette år at cykle. Der var selvfølgelig ikke råd til, at vi kunne få vore egne cykler. Far havde af Lis overtaget en damecykel, som han brugte de næste 20 år under navnet Lis'es cykel. Mor havde ikke cyklet, siden hun blev gift og bortset fra et par anstrengte forsøg, kom hun heller ikke senere til det, men hun var lettilbens, så jeg tror ikke hun savnede det. Men der stod en udrangeret cykel, som af uransagelige grunde blev kaldt mors cykel. På den hjalp vi hinanden til den svære kunst at cykle 9 og 11 år gamle. Det kan nok synes vore dages børn at være sent, men de veje, der var omkring Godthåb, var nok trafikmæssigt velegnede til øvelsesbane, men det var også det eneste gode, der kunne siges om dem. Særligt slemme husker jeg dem efter et skybrud. Da var de forvandlede til stenfyldte grøfter. Bakken nord for Nørre Snede var velegnet. Det er noget sværere på en stor cykel, hvor man ikke kan nå sadlen, men må stå op hele tiden. Det varede ikke længe, så kunne jeg også klare det på en herrecykel ved at stikke det ene ben ind under stangen og cykle skævt hængende på siden af cyklen. Mon der er nogen, der gør det i vore dage? Dengang var det et ret almindeligt og ikke særligt kønt syn.

En af "storbyens" glæder var en biograf. Der var ikke råd til mange billetter, men det var en stor oplevelse at komme ind og se "Barken Margrete". Det kostede 25 Øre. Billigere var det at vove sig om i hotellets baggård. Der var en sprække ved udgangsdøren, hvor vi kunne opleve lidt filmstemning og en frydefuld spænding af at gøre noget forbudt. På et eller andet tidspunkt blev vi forstyrret og fløj afsted som skræmte hotelrotter.

Så nærmede julen 1933 sig. Det var hårde tider over hele verden. Arbejdsløshedsprocenten var 31,7% af de organiserede arbejdere. Understøttelsen var meget mindre værd, end den er i dag, og den skulle slå til til en langt større familie (gennemsnitligt). Dengang kunne man med rette tale om virkelig nød og elendighed.

Men det, jeg vil fortælle om, er, hvordan vi i vores familie oplevede det. Måske oplevede vi det som værre end mange andre, fordi vi i løbet af så kort et åremål måtte spænde livremmen ind. Fra at leve på en god proprietærgård, hvor far og mor førte stort hus, og hvor de julegilder, de holdt, endnu huskes af mennesker, der var med for 50 år siden.

Nu var far arbejdsløs en del af vinteren og ellers cyklede han på arbejde hos sin bror Ingvard, der boede ved Hinnerup ca. 50 km derfra. Han kom så kun hjem i weekenden, eller når der ikke var mere arbejde. Lønnen var 3 kr. om dagen + kosten. Hjemme i kælderen levede vi så billigt og nemt som muligt. Vi fik en stor tallerken havregrød om morgenen og tit nøjedes vi med sukermad og kaffe resten af dagen. Vi kan ikke sige, at vi sultede, men det var nu dejligt, når far kom hjem, så fik vi rigtig middagsmad.

Mor købte en brugt strikkemaskine og gav sig til at strikke strømper for folk. 50 øre for et par, når folk selv lagde garn til. Hvis det ikke drillede alt for meget, kunne hun strikke to par strømper om dagen, men tit blev aftenen og noget af natten taget med. Jeg kan endnu huske lyden, når jeg vågnede op ved, at hun strikkede hæl og tå, det gav nogle særlig dunk. Iøvrigt kunne vi også hjælpe lidt til med at spole garn og ikke mindst ved at levere de færdige strømper ud til folk.

Juleaften 1933 blev mor lige færdig med at presse de sidste bestilte par kl. seks. Jeg måtte afsted med dem; de skulle jo nok bruges som julegave. Da jeg ankom, sad man allerede ved julebordet, og da skulle min mor først til at begynde på forberedelserne. Men man skal ikke have ondt af os af den grund. Vi fik alligevel en dejlig jul.

Det havde ellers set sort ud i tiden før jul, men som i de bedste julehistorier lykkedes det alt sammen til sidst. Derfor kan jeg egentlig godt lide en rigtig sentimental julehistorie, hvor alt bliver fryd og gammen, selvom det ser sort ud. Min jul 1933 fortæller mig, at det kan være sandhed.

Far var arbejdsløs i den sidste tid før jul. Der var knapt penge til det allernødvendigste. Hans Henriks svigerfar, der var savværksejer, forærede os da et læs affaldstræ. En af vore gamle naboer, der havde slagtet, forærede os en steg. Vi fik lov at hente Juletræ hos en anden. Fra mine store søskende kom pakker med julegaver. Så om aftenen ved otte-ni tiden kom Peder og Povl hjem fra deres pladser lige passende til, at mor var færdig med julemaden. Vi spiste og sang og dansede og havde det så dejligt og festligt, som vi altid havde det i mit hjem. En sådan blanding af højtid og fest, som jeg også altid har ønsket at efterligne, da jeg selv fik hjem. Men i særligt relief står julen 1933.

Mor har nok også oplevet det sådan, for hun skrev en historie på vers, som hun sendte til moster Lis, hvori hun beskriver denne jul. Julen var nok også særlig glædelig for mor med julen på Rigshospitalet år før som baggrund.

Juleaften kan være slem,
når gigten værker i hvert et lem
og nøden banker på døren,
umuligt at holde det kørende,
og Arne løber i ærinder omkring
han så så mange dejlige ting
det lugtede af steg og kage
af gran – Jeg har aldrig kendt mage
som drengen dog græd – det er hårde kår
skal ingen juletræ vi have i år.

Da kom to store søskende hjem
Poul kom med træ, - Lis tog kager af gem.
Selv Gammelmor havde brød sendt hjem
en pakke fra møster i København
med The og kaffe og ris til grød.
Og mor hun knugede bitte Lis i favn
Mens smil og tåre de sammen flød.
Nu Poul fik violinen stemt
Og i tak til Gud blev sorgerne glemt.
Selv doktoren kom med piller til mor
I Julen ej smerter skal være stor
man godt kan holde en rigtig Jul
om ej vi har et fedt stykke sul.
Vi risengrød og hanesteg fik
et taknemmeligt suk igennem os gik
da vi "Tak for mad" havde sjunget
og rundt om træet os siden svunget.
Da gik vor tanker højt mod nord
op til Mors til dem alle, til Gammelmor
til børneflokkene i København
det er jo dog et vemodigt savn
ej at have dem hos os i Højtidsdage.
Men søndag morgen, jeg har aldrig kendt mage
et brev til far fra hans bitte bror
med penge i – ja i ved ej hvor stor
en glæde der blev, selvom far han græd
som et barn, så til sidst jeg blev ræd
og huskede ham på det gamle ord
at gængs det er på den hele jord
at fattige fugle holder sammen
i nød, som i gammen.
I morgen vi ildebrændsel købe vil
for varme i stuen, det trænger vi til.
En tak vi sender til bitte bror,
et glædeligt Nytår for ham og hans mor
for kone og børn både lille og stor
En tak til vore børn i København
der gør deres bedste for at lindre vort savn
vor hilsen til møster og onkel derinde, der altid et råd for savnet kan
finde. En tak vi sender jer en og hver dem vi har kær.

Al indtjening måtte tages med. Jeg var af og til bydreng for købmand Vistisen. Men fra 1. maj blev jeg antaget som tjenestedreng hos hans far, der havde en gård i den anden ende af byen. Jeg var da ni år, og jeg skulle have 50 øre om ugen + kosten. Det blev dog ikke af lang varighed, for nu skulle vi igen flytte.

Fars arbejde var som sagt hos farbror Ingvar i Hinnerup. Det var derfor lidt upraktisk med den store afstand, derfor havde far nu købt en lille husmandsejendom på 1/2 tdr. land som lå i Klank midt mellem Århus og Silkeborg. Far havde selvfølgelig håbet at få en gård igen, men tog nu i første omgang til takke med dette. Mor var jublende glad over at komme væk fra byen og det mørke kælderhul ud til et sted med have og blomster.

Den 1. juni drog vi så afsted bogstaveligt talt på toppen af et flyttelæs. Mor og Inger sad hos chaufføren. Men far og jeg og Prins troned i en sofa bag førerhuset.

Selvom min kærlighed stod til den vilde natur ved Godthåb, var jeg ikke blind for den frodige natur i Østjylland, som vi nu ankom til. De store vejtræer på Klankbakken dannede en stor grøn tunnel over vore hoveder. Så holdt bilen foran et lille hyggeligt rødstenshus, som skulle blive vort hjem i de næste 25 år.

Inden alt var læsset af, var det mørkt, så jeg måtte vente til næste dag med at bese omgivelserne. Selvom far hånlige sagde, at der jo ikke var mere jord, end han kunne p.... over, så tror jeg, han sammen med os var glade over, at vi igen havde vort eget hjem i den fri natur. Naturen var den frodige østjyske, hvor der ikke var langt til naboer eller forretninger og klos op ad den brostensbelagte Århus-Silkeborgvej.

Morgendagen, der oprandt, var netop en af disse skønne sommermorgener, hvor alt var dugfrisk og badet i sol. Og jeg sprang ud for at finde grænserne for den plet, der nu var vores. Tilmed viste det sig at her også var legekammerater ligesom i Nørre Snede. Legekammeraterne var vor nabo, konsulentens børn. Fire drenge og en pige, med hvem vi legede røvere og soldater i en uendelighed. Tot og Ellen Sonne boede ligst længere oppe på bakken. Ellen Sonne blev Ingers skoleveninde, Karl Bertold min. Vi var barndomsvenner gennem de næste fire år og fulgte hinanden overalt.

SKOLETIDEN

Året efter kom vi i skole. Skolekommissionen her forlangte at hjemmeunderviste børn skulle møde i skolen til eksamen med de andre børn. Den belastning fandt mor var for svær for os. Det ville ikke være nemt at yde sit bedste i omgivelser, der var os helt ukendte. Vi havde jo været vant til, at det var præsten, der kom til os på Mølhav, og i de år, Inger og jeg gik alene i mors skole, var det kun sket en enkelt gang. Vi startede i friskolen på deri anden side af hækken. Der lå Klank Højskole som tillige var efterskole og friskole.

Povl var blevet ansat som karl deromme i vinteren 1934-35, og det havde måske skabt en forbindelse med forstanderparret, der gjorde, at vi blev indmeldt. Det blev en kort og ubehagelig oplevelse for Inger og mig. Lærerinden havde slet ikke styr på den halve snes børn i alle aldre, der af forskellige grunde havde skolegang der. Deriblandt var også de, hvis forældre var blevet uvenner med lærer Byrjalsen i folkeskolen. Det var disse elever, der styrede skolen, hvilket heldigvis resulterede i, at skolen blev nedlagt 1 måned efter vor indmeldelse.

Vi kom så i skole hos lærer Byrjalsen. Han havde været officer, og der sagdes om ham, at der var så stille i hans timer, at man kunne høre den berømte knappenål falde. Det var ikke på grund af hårde afstraffelser. Jeg mindes kun et par gange, at der faldt en lussing. Det var ikke mere end jeg selv brugte de første år, jeg var lærer.

Efter østjysk skolemønster var skolevæsenet delt op i forskoler med en hovedskole. Hovedskolen lå overfor kirken, hvor læreren tillige var degn. I hovedskolen undervistes eleverne fra 10 til 14 år. Da jeg begyndte i hovedskolen, var vi delt i to klasser med to årgange i hver klasse. Dette blev ændret i 1936. Vi fik en lærer mere og klassesdelt undervisning. Lønnen var ca. 4.000 kr. årligt, men alligevel regnedes en tjenestemandsstilling dengang for et uvurderligt gode. Det, at have en fast uopsigelig stilling, en sikkerhed, som mange ønskede sig i disse århundredets værste arbejdsløsheds år. Aldrig har der været så mange arbejdsløse lærere. Det var dem, der aldrig havde opnået fast ansættelse. Selv til et elendigt vinterlærerembede kunne der være over 50 ansøgere. En lærerløn var god nok til, at man enten kunne have bil eller tjenestepige. Dengang var der kun få, der havde bil. Doktoren, dyrlægen, præsten og de bedst stillede forretningsfolk og større gårdmænd. Læreren fik det som regel først, når hans børneflokk var fløjet fra reden. Det forrige århundredes sølle forhutlede lærere var nu blevet afløst af en lærerstand, der var accepteret, ja undertiden endda respekteret.

Efter et par vikarer fik vi vestjyden Johannes Kristiansen. Han blev det store lyspunkt i min skolegang. Han blev mit store ideal, så måske er det ikke helt tilfældigt, at jeg lige som han senere kom på Askov Højskole og Jelling Seminarium. Han var i øvrigt også hjemmeundervist.

Dengang vidste jeg kun, at jeg kunne lide ham og hans undervisning. Jeg kan nævne, at vi i en kort periode skulle skiftes til at sige morgenbønnen, og jeg gjorde det jo efter mors recept. Efter den præstation rakte en af de allesteds nærværende, bedrevidende pigebørn hånden op, og gjorde opmærksom på en fejl. "Sådan plejer vi ikke at sige det!" Men Kristiansen slog det hen. "Hvis Arne er vant til at sige det sådan, så er det udmærket."

Som noget nyt udskrev han også en konkurrence om hvem, der kunne skrive det bedste vers. Mit "digt" lød således:

Når jeg til skole går,
tænker jeg på, om vi får
historie i dag
i stedet for vore fag.
Vi får det vist ej,
det tror nu ikke jeg.
Kristiansen er meget sej.
Han siger altid nej, når vi
spørger, om vi må snart
historie få.
Det er ikke til at holde ud,
man bliver som en klud
når vi stakkels arme
skal skrive og regne i denne
varme.

Alle de fem digte, der var blevet indleveret anonymt i en kasse, blev læst op af Kristiansen og bedømt af kammeraterne. I en tid, da jeg-alene-vide-mentaliteten endnu var herskende blandt lærerne, fortæller det jo også noget om Kristiansen.

At et digt som mit vandt enstemmig tilslutning, var nok heller ikke så mærkeligt. Tænk, der var en, der turde digte om læreren og sige, at vi helst ville have historie. Jeg husker kun et af kammeraternes:

Agerhønen ligger stille ej ved æggene den pille. Ungerne de titter frem, agerhønen elsker dem.

Mest stolt var jeg over, at jeg også vandt over et af mor skrevet digt. Det handlede om en udflugt, skolen havde haft til Lillebæltsbroen. Måske syntes mor ikke at mit eget var godt nok, eller blot at jeg skulle have to chancer, men det fortæller også noget, om den lyst mor havde til at hjælpe, som jeg senere i min pubertet så kraftigt protesterede imod.

Jeg husker mig selv som en meget artig dreng i skolen. Men ved nærmere ransagelse holder denne antagelse ikke. At Byrjalsen engang konfiskerede en blyantspidser, jeg lige havde fået til min fødselsdag, fordi jeg sad og legede med den i timen, det synes jeg stadig var uretfærdigt. At jeg aldrig fik den igen, håber jeg var en forglemmelse. At jeg blev kaldt en gadedreng den dag i timen, da jeg for første gang kunne fløjte, det var mere forståeligt. Byrjalsen kunne jo ikke vide, hvilken begivenhed, det var for mig, og at jeg i lange tider havde øvet mig. Ja, det var jo så et uheld, at det var midt i en time at forsøgene til sidst lykkedes. Derimod kan det ikke være et uheld, at jeg en dag uvist af hvilken grund satte fødderne op på bænken og ved udretning af knæene sendte Karl Bertold ud på gulvet. Jeg husker endnu hans og Byrjalsens forbavsede udtryk. Heldigvis troede sidstnævnte, at det blot var ved et uheld, at Karl Bertold faldt på gulvet.

Det store nummer med juleafslutning, som vi i min lærergerning har været vant til, kendtes ikke i Galten. Den sidste skoledag før jul undervistes ganske normalt indtil sidste time. Da tændtes et lys på hvert bord, og vi fik en appelsin og en historie. Selvom skolegangen hos mor ikke altid havde været helt regelmæssig, så fulgte vi godt med i folkeskolen. Det sidste skoleår var vi et lille særhold, der arbejdede med Andersens regnebog, hvor der også fandtes 1. grads ligninger som denne:

"Goddag I tyve", sagde ræven. "Vi er ikke tyve", svarede gåsen "før vi er lige så mange til og halvt så mange til + en gås og en gase og en halv gås." Hvor mange var de så?

Sådanne iklædte ligninger interesserede mig, men ellers var matematikken ikke min kop te. Det var den rigtige regning og geografien, der havde min store interesse. Min skræk var skønskrift. Jeg havde en frygtelig klo uanset hvor meget umage, jeg gjorde mig. Jeg beundrede dem, der som Karl Bertold havde den fineste skrift og orden. Men jeg vidste, jeg kunne skrive en bedre stil end han. Byrjalsen havde en tyk bog, hvori særligt af ham udvalgte stile blev skrevet ind. Jeg fik tre; mor en udvalgt dertil. Mors endte med ordene "og til sidst hørtes kun lyden af de mange fodtrin, der døde bort i mørket". den handlede om en efterårsmanøvre. Vores vikar Frandsen sagde, at den var så god, at han ville læse den op for

nogle kammerater, men forinden ville han gerne have at vide, om jeg selv havde skrevet det hele. Jeg indrømmede da, at "lige det sidste havde min mor skrevet." Jeg tror nok, han da anede sandheden, at mor havde skrevet det hele. Han forlod diskret emnet, og lod mig nøjes med den flove fornemmelse, som holder den dag i dag.

Til fastelavn var det skik at drengene fra skolens 6. og 7. klasse klædte sig ud som soldater og i samlet flok med general, konge og fanebærer i spidsen drog ud på en lang tur hele sognet rundt. Vi kom ad veje til huse og mennesker, jeg aldrig havde set. Vi startede kl. 7 om morgenen fra hotellet og var dødtrætte hjemme ved femtiden om aftenen. (Jeg var kun med den ene gang for i 7. gik jeg i skole på Galtrup efterskole.) Hvert sted sang vi:

Her står vi nu en ringe flok
og synger glad vor vise.
Måske den kun er ringe nok
til fastelavn at prise.

Når vi så var blevet belønnet, helst med kontanter, sang vi:

Vi takker for gaven oprigtigt
i kongen og hærskaens navn.
Vi Eder til tak vil byde
til bal på onsdag klokken syv.

For det var meningen med det hele. Der skulle samles penge ind til en fest for alle, der gad være med. Der fulgte en frygtelig betingelse med til alle soldaterne. Vi skulle invitere en pige med til festen. Underforstået var det selvfølgelig, at vi skulle invitere vores "kæreste" med. Jeg kan ikke huske, om der var mange, der lige som jeg snød mig udenom. Jeg turde ikke invitere fotografens Ingrid (der i øvrigt døde af leukæmi to år senere). Hun var på det tidspunkt den, jeg var mest forelsket i. Jeg sprang over, hvor gærdet var lavest og fik Erik "Maler" til at spørge sin søster, om hun var inviteret, for ellers...

På den store aften skulle ballet indledes af kongen og dronningen, så der var ikke mange, der ønskede den post. I officersgruppen måtte man trække lod om det. Jeg var så heldig, at jeg hverken blev konge og ej heller menig. Jeg var udnævnt til kasserer. Jeg ville være gået til af generthed, hvis jeg skulle åbne ballet med Eriks søster, som var et år ældre, et hoved højere og mindst 10 kg. tungere end jeg. Men rar var hun.

At være med i officersgruppen betød, at vi havde den lille stue for os selv i pausen, hvor man drak sodavand og røg cigaretter. (Karl Bertold og jeg havde øvet os på forhånd.) Vi legede også mørkeleg, hvor vi drenge sad i rundkreds med hver sin pige på skødet og på et givet signal skulle pigerne bytte plads, hvorefter man skulle gætte, hvilken pige, der nu sad på ens knæ.

Jo, Karl Bertold og jeg fulgtes ad i tykt og tyndt, og vor drengetid sammen sluttede med en cykeltur Jylland rundt. Vi startede vestpå til Herning; derfra til Mors for at besøge al familien der. Der var vi så heldige at træffe onkel Mejlhede fra Hjørring, der gemytligt sagde: "Nu tager jeg jeres soveposer med i bilen, så er I nødt til at komme til Hjørring og hente dem." Det gjorde vi så, og havde det hyggeligt med børneflokkene der. Det blev senere den gren af familien, jeg fik mest med at gøre. (Poul, Kirsten og Henning.)

I betragtning af den stramme økonomi derhjemme, synes det mig flot, at vi hvert år kom på ferietur. I 1935 lå Karl Bertold og Inger og jeg i telt ved Gylling. I 1935 blev vi sat ombord i rutebåden til København og besøgte staden med moster Lis som fast opholdssted og søster Lis som guide. Med skolen var vi på udflugt et år til den vidunderlige nye bro, som alle valfartede til for at se; i dag hedder den "Den gamle Lillebæltsbro". Vi havde udvekslingstur med Blans skole fra Sønderjylland. I Blans var vi indkvarteret og besøgte de historiske steder i Sønderjylland. Besøget i Flensborg gjorde et stærkt indtryk. Det fremmede sprog og at folk hilste hinanden med "Hell Hitler". Oppe fra Duborg skolen så vi over i en naboejendom, hvor en flok drenge stod og sang taktfast omkring en fane. Det var Hitlerjugend.

Hitler havde vi hørt om i skolen. Jeg husker ganske tydeligt, at det var i forbindelse med Mussolini. Da sagde Byrjalsen: "Og nu har man også i Tyskland fået en mand, der ser ud til at kunne bringe orden i tingene og afskaffe arbejdsløsheden." Byrjalsen lod sig som mange andre imponere af Hitler i første omgang. Hitlerdyrkelsen i Flensborg 1936 virkede skræmmende på mig.

Den sønderjyske lærer, som fulgte os rundt, havde den fejl, at han ikke kunne tåle at høre nogen fløjte. Det havde vi fået stærkt indprentet af Byrjalsen. Det glemte jeg selvfølgelig. Det så ud til at skulle forfølge mig. Ved et stort skoleidrætsstævne ved Skæring Strand havde jeg fået en lykkepose med en fløjte 1. Den brugte Jeg flittigt, hvad der generede dommerne. Det er slet ikke så nemt at være en artig dreng.

Efteråret 1937 holdt mine forældre sølvbryllup. Der var jo ikke plads til mange gæster i det lille hus på Klankbakken. Far ville egentlig slet ikke have holdt noget. Det var for dyrt, og jeg tror også hans stolthed var imod, at familien skulle komme og se ham som husmand. Han havde ikke mistet håbet om at blive gårdmand igen. Han studerede tit ejendomsannoncerne, og en gang drog han på cykel langt over i det vestlige for at på et rigtigt billigt tilbud.

Far ønsker sig en gård,
med heste grise køer og får.
Helst med 100 tønder land
og hist og her lidt vand
med enge og moser.
Så kan mor strikke hoser.

Det vers skrev jeg til Inger kort efter, at hun var kommet til København, så jeg vidste besked med fars drømme. Nu, da børnene næsten var fra hånden, og daglønnen steget til 5 kr. var mulighederne måske større.

Så et stort sølvbryllup var ikke hans ønske. Men mor fandt udvej som altid, når der var noget, hun havde sat sig i hovedet. Vor nabo, højskolen, havde fået nyt forstanderpar i 1936, og da det var så heldigt, at fars og mors sølvbryllup var den 25. oktober, altså før vinterskolen begyndte, så tilbød de, at festen kunne holdes der.

I løbet af dagen samledes da gæster fra alle dele af landet. Det eneste, jeg husker fra festtalerne, var, at onkel Johannes lignede mor ved en gammel motorcykel, han havde haft under 1. verdenskrig. "Lige som man tror, nu kan den ikke mere, så går den igen med fornyet kraft."

GAMMOR

Sølvbrylluppet blev et punktum for min barndom derhjemme. Det var forlængst besluttet, at jeg skulle gå til konfirmationsforberedelse på Mors. Godt nok blev jeg først 14 år næste sommer et par måneder efter min konfirmation, men det gjaldt jo om at komme ud at tjene penge. Jeg var i øvrigt skoletræt og syntes ikke, jeg kunne lære mere, så det passede mig udmærket. Jeg skulle i stedet gå på Galtrup Efterskole, og det var noget helt andet.

Nu kunne jeg komme gratis med onkel Johannes til Mors, og så var det jo med at benytte chancen. Det gik stærkt. Onkel Johannes havde altid travlt. "Johannes skal nå en færge", hviskede Gammor til mig, der hoppede i bagsædet sammen med hende.

Jeg skulle bo på skolen, men gammors hus blev mit faste tilholdssted. Hos hende fik jeg megen fritid til at gå. Hun fortalte historier fra sit lange liv. Glansnummeret var, da hun som barn faldt i mergelgraven, men blev båret oppe af sit brusende skørt.

Vi spillede "Swot kow" og "Skorstensfejer væver, skidt i dine slæver" og mange andre ting. Hos hende kom også andre familiemedlemmer. Fætter Harald kunne her mødes i tugt og ære med sin Elise. Her lærte jeg også den ældre generation at kende. Mest underholdende for mig, var det, når min jævnaldrende kusine Ragnhild kom på besøg.

Livet på Galtrup var jeg skam også meget optaget af. Galtrups forstander Agnus Sørensen var nok lidt af en original. Mange af eleverne på højskoleafdelingen trak hånligt på skuldrene af ham når han i frikvartererne kom susende gennem klasserne med en kulspand i hånden. Der blev sparet på kullene, og det var en kold vinter. Vi sov fire mand på værelset helt oppe under taget, og min vaskeklud på hylden over sengen var tit stivfrossen. Mon ikke mange i dag ville krympe sig ved at stå op i et iskoldt værelse, vaske sig i et iskoldt vaskerum i iskoldt vand?!

Værre var det dog, når man skulle træde af på naturens vegne. Ned ad trapperne, omkring ad søjlegangen. Hygiejnisk nok anbragt i det fjerneste hjørne af gårdens bygninger lå lokummet, der meget praktisk var anbragt over møddingen. Men det betød jo også at den iskolde vind kom susende, når man lettede låget. Om det nu kan have været medvirkende årsag til, at jeg fik mig en ordentlig bronkitis på halsen, er vel ikke helt utænkeligt. (Povl fik lungebetændelse, mens han var på efterskole.) Jeg hostede, så jeg var ved at drive mine kammerater på værelset til vanvid. Det var samme hivende hoste som ved strubehoste.

Da jeg var hjemme i julen, brast jeg Helligtrekongersaften i gråd ved tanken om at skulle rejse næste morgen. På grund af den voldsomme hoste blev rejsen dog udsat. Jeg kom til læge og fik ordineret medicin og lysbehandlinger. Derefter havde jeg mod på at komme til Mors igen. Der var skam også meget, der trak. Kammeratskabslivet var jo alligevel mere spændende end at sidde og kukkelure ved kakkelovnen derhjemme. I fritiden spillede vi Dam eller Bob eller "Slog et slag for fædrelandet". Det sidste var ikke nogen leg for tøs drenge. Man sad på en af de lange smalle rygløse bænke med fødderne mod hinanden og efter tur, langede man den anden en lussing, indtil en af parterne faldt ned. Derefter gik sejrherren videre i turneringen. Desuden tog vi livtag, hvor det gjaldt om at få modstanderens skuldre i gulvet.

I timerne var det særlig sløjd, geometri, sagalæsning og gymnastik, der havde min interesse. Det var fag, vi ikke havde haft i Galten. Der blev lige bygget gymnastiksal og sløjdsal det efterår, jeg gik ud af skolen.

Hver søndag (næsten) var jeg i kirke med gammor. Hun var fint pyntet efter øens skik med sort silkehovedklæde, fodlang kjole med forklæde, hvorpå der var broderet lyngblomster.

Nu nærmede tiden for min konfirmation sig, og jeg glædede mig. Vi bestemte os for, at det skulle være den 20. marts, for jeg skulle være færdig i god tid inden den 1. april. I frimenigheden kunne man selv bestemme hvilken søndag, man ville konfirmeres. Konfirmationen, det var simpelthen den første dag, da man gik til alters sammen med de voksne, men når præsten kom til konfirmanden, standsede han op, nævnte hans navn og gav ham et lille ord med på vejen.

Jeg havde selv bestemt at "tøjet" skulle være en sportsjakke med plusfour, som var meget mere anvendeligt end det dengang gængse sortblå jakkesæt. Tøjet blev skænket af mine søskende, og det har i det hele taget nok været småt med penge derhjemme, for mor skrev, at hun og far ikke havde råd til at komme til Mors for at være med, men at de ville holde konfirmationsfest for mig, når jeg kom hjem. Jeg græd for første gang hos gammor. Men hun sagde med så overbevisende røst, at jeg straks holdt op: "Do ska ett væe kik ået, bette Arne, a ska nok skryw te di fåer." (Du skal ikke være ked af det, lille Arne. Jeg skal nok skrive til din far.)

Ganske rigtigt. Der kom brev, at far ville cykle til Mors. Det var en tur på 120 km. i marts måned for en mand på 57 år

Marts kan jo godt være lunefuld, og han mødtes da også med så skrappe haglbyger, at han måtte tage toget det sidste stykke vej fra Skive. Det har jeg nok tænkt for lidt på. Jeg var bare lykkelig. Jeg tror også, at gammor havde snakket med sin anden søn, dyrlægen. Han boede nabo til hende og trods det, havde jeg kun set ham en enkelt gang den vinter. Nu kom der bud, at han ville holde gilde for mig. Foruden hele den voksne del af fars familie, var også Ragnhild med, og det ligner gammor at have sørget for, at der også var selskab for mig.

Konfirmationsdagen oprandt med fineste forårsvejr. Jeg følte mig meget højtideligt stemt, da jeg kom ned fra alteret. Så højtidelig, at jeg ikke turde smile til Ragnhild, der med et sødt smil tog imod mig, da jeg sammen med gammor kom ned fra alteret og satte mig ind på bænken til hende. Så tydeligt, højtidsfuldt og festligt husker jeg stadig minkonfirmation.

Gildet og gaverne husker jeg ikke meget til. En oplakeret cykel, der var lige så flot som ny gjorde indtryk. Det var min første "nye" cykel. Den var også fra mine søskende. Jeg skulle selvfølgelig rigtig vise, hvad den duede til, så jeg kørte meget ugalant fra Ragnhild, da vi efter middagen kørte en tur sammen.

Næste dag drøuede onkel Johannes afsted med far og mig og cyklen spændt bagpå. Vi skulle nå færgen i Nykøbing. Derfra skulle jeg køre alene til Skive, hvor far havde sin cykel stående. Derfra den lange vej sammen med ham ned gennem Jylland. Det blev en dejlig lang tur at få den indviet med, og det var nok med denne cykel, som senere med den første bil. Det giver en ganske særlig fornemmelse af, at nu hører man til blandt de virkelig rige. Det er den længste tur, jeg nogen sinde fik cyklet med far. Den gav mig nok også fornemmelsen af, hvor meget han havde gjort for at tilfredsstille mit ønske om ikke at være "forældreløs" på min konfirmationsdag.

Derhjemme blev der holdt fest med naboerne, som hver gav 5 kr. Jeg har senere undret mig over det store beløb. Det var jo en landarbejders dagløn. Det får konfirmanderne ikke i vore dage. Mor og far fik lidt til festen, men 50 kr. blev sat ind i sparekassen.

LANDMANDSLIV

Det var far, der havde aftalt fæstemål for mig til en af naboerne. Anders Alnøe var ungkarl og boede sammen med sin søster Marie. De var begge to lidt "egne" og havde haft svært ved at have folk, dels på grund af deres originalitet, dels på grund af søsterens ikke altid lige veltillavede mad.

Gården burde efter sin størrelse have haft både karl og pige, men nu nøjedes man altså med en nykonfirmeret dreng. Jeg skulle have 275 kr. i sommerløn. For det skulle jeg arbejde fra kl. 6 til kl. 18 med en times middagspause og en halv til kaffe. Til gengæld skulle jeg have fri hver søndag medmindre Alnøe skulle i byen, hvilket kun skete to gange i sommerens løb. De fleste karle på landet havde kun fri hveranden søndag. Jeg skriver udtrykkeligt hver anden søndag. Ikke hver anden weekend. Det var et ukendt begreb på landet. Friheden begyndte først søndag morgen efter morgentjenesten, hvis man var enekarl.

Jeg fandt mig i maden og puklede løs med arbejdet. De fleste nykonfirmerede drenge havde vel en forkarl til at gøre det tungeste arbejde. Her var der kun Alnøe og mig.

Det første jeg kom til, var at ukrudtsharve. Kornet var sået meget tidligt det år. Alt var meget tørt, og lerstøvet stod i en sky om mig og hestene. En, der aldrig har prøvet at gå en hel dag bag harven i sådan en sky, kan næppe forestille sig det. Men det var et kropsligt let arbejde. Værre var det at tumle de store arbejdsheste, når de skulle have seletøjet på. Jeg måtte kravle op i krybben til dem for at give dem hovedlaget på. Den ene var ovenikøbet slem til at bide, så Alnøe måtte klare den, indtil jeg fik sat mig i respekt hos den.

Vi startede dagen med malkning alle tre; det var jo håndmalkning. Derefter fodrede Alnøe, mens jeg mugged ud hos alle dyrene - heste, køer og grise. Efter morgenmaden skulle køerne trækkes ud. Det var før elhegnet havde vundet indpas, så man tøjrede dyrene i en lang række på marken og flyttede dem så et par gange i dagens løb. Kl. ca. 8 var vi så klar til at rykke i marken. Der arbejdede jeg til kl. 12 og igen fra 13 til 17, derefter malkning. Da jeg senere kom på andre gårde, var arbejdstiderne i marken 7-12 og 13-18. For en dreng var arbejdstiderne vekslende mellem stald og mark nok knap så kedsommeligt. Det var en meget stor forandring fra barnelivet at komme ud at "tjene".

Dengang var ordene ved en konfirmation: "Nu træder du ind i de voksnes rækker" så absolut rigtige. Man måtte ind i rækkerne og udfylde sin plads, så godt man nu kunne. Konfirmationen var et meget skarpt skel.

Jeg var kommet tidligt hjemmefra til efterskolen. Til gengæld nød jeg nu det privilegium at bo hjemme her i min første plads. Det var jo en nabogård, og Alnøes søster var helst fri for at have nogen boende. For en konfirmeret dreng, kunne det undertiden være barskt at blive smidt ud i det, man kaldte "karlekammermiljøet" på en større gård. Det slap jeg for.

I sommertiden skulle vi hveranden dag hente et læs græs i en eng, der lå 3-4 km borte. Det tog os tre timer, hvoraf de to gik med transporten. Alle andre bønder rystede på hovedet, men for mig var det som en dejlig ferieudflugt. Så var jeg da fri for kampen med ukrudtet i roerne så længe. Jeg har aldrig set en roemark magen til. Roerne stod bogstaveligt i et tæppe af kvikgræssets senede rødder. Det var jo længe før ukrudtsmidlernes tid, og Alnøes markbehandling har ikke været effektiv.

Kornmarkerne var så gule af agerkål som en sennepsmark i vore dage, og hen på sommeren skød tidslerne op i store pletter rundt på markerne. Det gjorde de alle steder dengang - mere eller mindre - hos Alnøe var det så ubetinget mere.

Alnøe var udlært murer, før han blev landmand. Han byggede et flot nyt stuehus, hvori hans elskede skulle bo, men hun måtte ikke få ham. Han nåede aldrig længere, udhusene var forfaldne. På gårdspladsen groede græsset så frodigt, at hesten blev tøjret der for at græsse det af.

Han var nok også den sidste på egnen, der anskaffede selvbinder, malkemaskine og elhegn. Vi høstede med slåmaskine med aflæggerapparat. Når al kornet på marken var klippet af i små bunker, kom det store arbejde med at håndbinde alle negene. Det var hovedsageligt mit job, mens Alnøe lavede staldarbejde. Ekstra svært blev det på grund af de korte strå, som båndene skulle laves af. Bedst i morgenstunden, når tidslerne i negene ikke var så skarpe. Når alle negene var bundet, skulle de sættes i hobe for at eftertørre. Der blev tidslerne også ekstra stikkende til indkørslen i laden. Syv gange skulle jeg have ved hvert eneste neg, før det om vinteren forsvandt i tærskemaskinen. Jeg tænker på det, når jeg i dag ser kornet i en eneste arbejdsgang forsvinde i mejetærskeren, uden at manden deroppe overhovedet behøver at røre det en eneste gang.

Tærskningen om vinteren var ubehagelig og havde intet af høstens feststemte jag over sig. Det var netop i de år, vi havde dette århundredes berygtede fimbulvintre, hvor lange perioder med kuldegrader mellem 20 og 30 var almindelige. Før tærskningen skulle tærskemaskinen smøres. For at dette var muligt, måtte vi have olien til opvarmning i køkkenet. Jeg husker endnu, hvilken fryd det var, når den varme olie kandede som varmedunk på mine kolde fingre.

Man skulle egentlig være mindst tre til tærskningen. En til at forke af "gulvet" som afsnittene i laden hed. En til at lægge i tærskværket; det var det mest ansvarsfulde og også farligste arbejde. Ilæggeren skulle kunne skære op og lade neget forsvinde jævnt i tærsketromlen. Gjorde man ikke det, kunne maskinen gå i stå med en lyd, der fortalte alle i nabolaget, hvilken klodrian, man var. Men holdt man for meget igen i neget kunne den glubske tromle snappe en finger, en hånd, ja undertiden en hel arm. Men selvom neget blev pænt "spist", kunne maskinen være lumsk nok til at sende en sten ud over bordet med stor kraft. Sådan et arbejde blev jeg først sat til som forkarl adskillige år senere. Hos Alnøe skulle jeg ved tærskeriet gøre to mands arbejde, men dog ikke på en gang. Den ene dag skulle jeg lægge neg til rette, så de nemt kunne nås fra tærskbordet; den næste dag skulle jeg ved tærskningen tage halm og avner fra maskinen. Det var et trælst og beskidt arbejde, som man kunne hoste støv af i flere dage. Alnøe havde selvfølgelig hverken pakker eller presser til halmen.

Vinterens arbejde vekslede mellem tærskning og at køre roer ind. Roerne lå i roekule, som alle dengang dækkede med et lag jord over et lag halm. Alnøe havde altid for lidt halm til foder, så han strøg halmen til roekulen. Det havde til følge, at hans roer bundfrøs i de hårde vintre. Strengt var det at skovle al den jord på om efteråret. Langt værre var det at få hul på den stenfrosne kule ved vintertid. Vi brugte både jernkiler og forhamre for at få hul. Når vi var kommet ind til roerne, hulede vi os ind, og når vi var kommet langt nok ind, hamrede vi jordhulens loft ned. Var man doven kunne man gå et par meter ind uden at slå ned og så håbe på, at hulen faldt ned af sig selv, inden man næste gang skulle køre roer ind. Men også der lurede risikoen. Det var dræbende, hvis man befandt sig inde i hulen, når den styrtede.

Det er ubegribeligt, at køerne kunne leve af disse frosne glaskugler, som roerne var forvandlet til. De nåede kun at tø halvvejs op i den halvkolde stald.

Enhver gård eller husmandssted var dengang pligtige til gratis at kaste sne på kommunens veje. Jo større gård, des større forpligtelse i mand eller dage. Efter snefog kom snefogden tidligt om morgenen med "boj" om snekastning. Han "bojlede", sagde man. Det var også ham, der ledede arbejdet ved at uddele stykker af vejen til de enkelte makkerpar. Sådan ryddedes de mange kilometer rundt i kommunen. Sneplove brugtes kun på amtsvejene, og der måtte også suppleres med mandskab til at hjælpe sneploven igennem. Hverken plove eller biler var så stærke som nu og under krigen med generatorvogne blev det helt dårligt.

Den drabeligste snevinter jeg var med til, var vinteren 1947. Efter et par måneders almindelig dansk vinter med tøj og frost, satte det 1. februar ind med en måneds stærk barfrost. Den 1. marts kom sneen. Derefter var det sne eller snefygning i hele marts måned. Man har så tit i gamle beretninger hørt om "snedriver, der nåede telefonrådene". I marts 1947 lå den så højt, at vi kunne hænge stortrøjen ved "klokkerne", og da jeg havde gravet lidt, stødte jeg på et vejskilt (mandshøjt viste det sig), hvor der stod: "Pas på toget."

Ingen, der er født efter 2. verdenskrig, vil kunne forstå, hvor besværlige disse vintre var. De tre kolde krigsvintre 40, 41, 42 blev af mange betragtet som himlens straf til menneskene for at have begyndt så frygtelig en krig. Andre troede, at det var selve krigens væsen med detonationer fra bomber og kanoner, der fremkaldte klimatiske forandringer. Andre mente kort og godt, at det var begyndelsen på en ny istid. Alle vande omkring Danmark, undtagen Vesterhavet, frøs til. Man kunne køre over isen fra ø til ø. Det gjaldt til tider også Storebælt og Øresund. Jorden frøs til i en meters dybde, så vandrør og kloakrør var frosne i lange tider. De fleste steder havde man - i hvert fald på landet - endnu kakkelovnsfyring. Det betød, at alle de rum i husene, hvor der ikke var en kakkelovn, var forvandlede til kølerum, hvor den tykke is på vinduerne gav en underlig uvirkelig belysning. De fleste hjem havde kun fyret to steder. Opholdsstuen og køkkenet. Brød, smør, mælk m.m. måtte opbevares her for ikke at fryse. Når mange aktiviteter, såsom tøjtørring, småbørn på potte, også måtte foregå i de opvarmede rum, kunne luften godt være lidt tyk.

For børn og gamle og andre forfrosne individer, søgte man at mindske kuldechokket, som det var at komme i seng, med en varmedunk eller opvarmet sten, der blev lagt øverst i sengen lidt før sengetid, hvorefter man skubbede den endnu varme sten ned i fodenden, hvor man så kunne varme fødder på den. I karlekamrene havde man ikke en sådan luksus. Disse rum lå oftest i et udhus, mens pigeværelserne var på stuehuslofterne. Der var meget koldt i et karlekammer. Jeg tror aldrig, mine børn har troet rigtigt på mig, når jeg fortalte om dynen, der frøs fast i væggen, som var belagt med rim, eller om sodavandsflasken, hvis indhold frøs til is i sengen hos mig engang jeg var syg. I sandhedens interesse skal det siges, at den var kommet uden for dynen, i hvis varme jeg ville sikre den. Men sandt er det, at den lå frossen i sengen hos mig.

Blodumløbet i mine hænder og fødder har aldrig været godt. Det var også årsagen til, at jeg i 1941 måtte opgive en påbegyndt elektrikeruddannelse. Jeg kunne ikke ved vintertid arbejde uden handsker udendørs. Selv med handsker på måtte jeg tit slå "kuskeslag" for at få blodet ud i de stivfrosne fingre. Fødderne klarede jeg med træskostøvler med tørre halmviske i hver dag. Et løb ved siden af vognen på vej til skoven eller roekulen kunne også få blodet til at cirkulere.

Det var som nævnt i 1938, at jeg begyndte mine tjensteår ved landbruget, og bortset fra enkelte vintre på efterskole og højskole, vedblev jeg her indtil 1947, skønt jeg i alle årene spekulerede på at skifte til andet erhverv. Det var egentlig radiomekaniker, jeg ville have været, men jeg fik at vide, at først skulle man være uddannet elektriker, og det fandt jeg som ovennævnt selv ud af, at jeg ikke var egnet til.

For fuldstændighedens skyld har jeg nedskrevet en liste over, hvor jeg har været ansat i landbruget og til hvilke lønninger.

Alnøe	01-04-38 - 01-11-38	275 kr.
Klank Efterskole	01-11-38 - 01-04-39	?
Sonnes Hønseri	01-04-39 - 01-11-39	300 kr.
Alnøe	01-11-39 - 01-05-41	975 kr.
Fodermester i Vorre	01-05-41 - 01-11-41	600 kr.
El-lære	01-11-41 - 04-01-42	?
Alnøe	01-01-42 - 01-04-42	200 kr.
Fodermester i Gylling	01-04-42 - 01-06-42	300 kr.
Alnøe	01-06-42 - 01-11-43	1.900 kr.
Askov Højskole	04-11-43 - 01-05-44	600 kr.
Kortbæk, Anslet	01-05-44 - 01-11-44	1.100 kr.
Gunner Nielsen, Skovby	01-11-44 - 01-11-45	2.400 kr.
Askov Højskole	01-11-45 - 01-05-46	700 kr.
Lars Øster, Samsø	01-06-46 - 01-09-46	1.200 kr.
Alnøe	01-09-46 - 01-11-46	600 kr.
Gunner Nielsen	01-11-46 - 10-08-47	2.700 kr.

Der var en kraftig stigning i karlelønningerne på landet i krigsårene. Dette kan ikke direkte aflæses af mine lønninger alene, idet jeg samtidigt har stigningen fra tjenestedreng til fodermester og forkarl. Men en forkarl eller en fodermester fik i 1938 1.200 kr. + kost og logi årligt, mens han i 1947 fik 3.000 + kost og logi.

KRIGEN

I september 1939 begyndte 2. verdenskrig, og det syntes jeg med skam at melde var meget spændende; jeg var jo kun 15 år. Krigene havde jo altid været de spændende højdepunkter i historietimerne. Jeg havde med stor glæde læst Gøngehøvdingen, Rasmus fra Rodskov og lignende krigsbøger. Jeg var allerede fra 10-årsalderen ivrig avislæser og havde der læst om den japansk-kinesiske krig, den spanske borgerkrig, Mussolini i Abessinien og nu i 1938-39 om Hitlers lynerobringer af Østrig og Tjekkoslaviet. Jeg var uforsigtig nok til at luften min begejstring over for Povl. "Det kan du sagtens sige. Det er ikke dig, der skal være soldat." Povl var 23 år og var kun taget til C.B. Jeg husker, at jeg følte mig meget flov, men det afholdt mig ikke fra at følge meget med i begivenhederne.

Da krigen brød ud, var alle enige om, at den højst kunne vare et par måneder med de frygtelige våben, man nu havde. Bombeflyverne var jo f.eks. blevet udviklet fra legestadiet i 1. verdenskrig til de rene udslettelsesvåben. Sådan sagde man i september 1939. men efter at Polen var løbet over ende i løbet af 14 dage gik krigen nærmest i stå. "Heldigvis" opstod en ny krig mellem Rusland og Finland, så vi med spænding kunne følge finernes tapre kamp mod overmagten. Jeg følte mig meget skuffet og forundret over, at finnerne tabte i løbet af et par måneder, uden at nogen kom dem til hjælp. (Bortset fra frivillige fra Danmark, Norge, Sverige.)

Den 9. april 1940 stod jeg som sædvanlig op kl. 5.30, og da jeg kom ud på landevejen, hørte jeg en dump durren af højtgående fly, der fløj mod nord. Jeg var ikke et øjeblik i tvivl om, at det var tyskere, men tænkte slet ikke på krig mod Danmark. Nej, de er på vej til Norge på grund af "Altmarkaffæren" som jeg havde læst alt om. Men de krænker da vor neutralitet ved at flyve hen over vort land. Det kunne ikke være danske fly, for så mange var der ikke i det danske luftvåben", tænkte jeg.

Først ved 7-8-tiden, da maskinerne kom susende ganske lavt over trætoppene, blev vi klar over, at der måtte være noget særligt på færde. Alnøe havde ingen radio, så først da mælkekusken kom ved ti-tiden, fik vi at vide, at tyskerne havde besat landet. Der havde været et par timers krig i Danmark uden, at vi havde opdaget det. Først om aftenen kom lastbiler kørende med tyske soldater forbi vor dør, og jeg så, at der var nogen, der vinkede til dem. Fjenden var kommet så pludseligt, at der var nogen, der ikke havde nået at fatte sandheden: at det var vores fjender, der kom kørende forbi os i den milde forårsaften.

Men både konge og regering opfordrede os ikke alene til ro og værdighed, men også til, at vi ikke på nogen måde måtte provokere den tyske værnemagt. De fleste danskere var den gang meget autoritetstro. Vi levede i en tid, da alle ordentlige mennesker ville gøre deres bedste for at følge myndighedernes påbud, og når både regeringen og politiet ville samarbejde med tyskerne, så måtte borgerne gøre det samme.

Hvis ikke der var nogle rebelske mennesker, som havde været af en anden mening, så ville vi ved krigens slutning have set ud som Tysklands allierede, eller i bedste fald som et folk bestående af vatnisser, som intet havde vovet for friheden. I krigens første tre år, var det den holdning, som prægede alle i de kredse, hvor jeg færdedes, men jeg tror, at det var den almindelige holdning hos 90% af danskerne. Vi skulle vise tyskerne så lidt interesse som muligt og foragte tyskerpiger, værnemagere og andre, der plejede omgang med fjenden, men absolut ikke provokere dem.

Efter august 1943 blev holdningen skærpet. Vi fik øjnene op for, at sabotører vist ikke var så landsskadelige, som den danske regering hidtil havde fortalt os. Flere og flere vænnede sig til, at man kun skulle stole på engelsk radio. Det, at dansk regering og dansk politi, var holdt op med at fungere, åbnede danskernes øjne.

Jeg kom aldrig med i noget aktivt modstandsarbejde, men ikke mindst efter Askovopholdet 43-44 havde jeg en helt anden indstilling til det. Jeg skrev en sang, som jeg lod trykke og omdele ved en fest i ungdomsforeningen. Den gik på melodien: Vift stolt på Codans bølge, men jeg husker kun et par linjer:

Vel er vi lagt i lænker
vort land forhånt besat.
Dog spindes grumme rænker
for tyskerne hver nat.

Lærer Kristiansen var forfærdet. Hvad ville der ske, hvis tyskerne fik fat i sangen? Efter befrielsen i 1945 holdt ungdomsforeningen en befrielsesfest den 15. maj, og den var vel at mærke planlagt en uge før befrielsesdagen den 5. maj. Ved den lejlighed reciterede jeg et digt af Poul Sørensen som ender med ordene:

Huset var godt men gammelt, træ får
med tiden svind. Bindingsværket var
trøsket, døren var skæv og vind. Derfor
kom rotterne ind'.

Manden var mild men tålsom: "Pusler det
ikke? Bind endelig lænkehunden", sagde
det rare skind. Derfor kom rotterne ind!

Fordi træet var trøsket, fordi døren
var vind, fordi hunden var bundet,
fordi manden var blind, fordi ingen
var vågen, kom rotterne ind'.

En måned senere samledes vi ved Skt. Hans bålet og til den lejlighed havde Jeg skrevet et digt:

I gamle dage da brændte man bål;
det onde at fordrive var bålet's mål.
Vi smiler: Der var vist til oplysning trang,
dengang hekse på koste til Bloksbjerget sprang.
Da var ej fred og frihed i Danmark.

I nyere tid det var kun af glæde,
når man samledes ved bål for at danse og kvæde.
Man frydede sig over den danske sommer,
hvem tænker vel så på den vinter, der kommer?
For der er jo fred og frihed i Danmark.

Men så kom til Danmark en 9. april,
da døde med ét det sorgløse smil.
Da fik de fleste kun det for øje,
at få tyskerne væk uden knæ at bøje.
Da døde fred og frihed i Danmark.

Men vi fik at mærke, vi ikke var fri.
Vore byer blev mørke, usikker hver sti.
Og at tyskerne stod med hekse i pagt,
forstod vi, da Skt. Hansbål blev mørkelagt.
Der var ej fred og frihed i Danmark.

Da tændtes i Danmark en anden ild.
Den brændte altid og mere vild.
Tyskerne fik at mærke, vi ej lod os bøje,
vi blev ved med at kæmpe, skønt ondt vi må døje.
Vi ville have fred og frihed i Danmark.

Og så kom da endelig igen den dag,
da vi frit kunne hejse det danske flag.
Så hjalp det alligevel med alle de bål:
nu kom tysken mod syd med Bloksbjerg som mål.
Da kom fred og frihed til Danmark.

Nu tænder vi bål over det ganske land.
Nu lyser Skt. Hansbål fra strand til strand.
De lyser og skinner og bringer det bud:
Vi er frie igen, og vi takker vor gud.
Nu har vi fred og frihed i Danmark!

ASKOVTIDEN

Som tidligere nævnt tog jeg i sommeren 1943 den beslutning, at jeg ville på højskole, og det skulle være Askov. Den kaldtes den udvidede højskole. Til forandring fra de fleste andre højskoler på den tid, var der både karle og piger, og man kunne komme der mere end et år. Man var opdelt i hold afhængig af, om man var i. års elev, 2. års student og efter interesser. På denne højskole mødtes hver vinter 360 elever fra forskellige samfundslag, mens eleverne på den almindelig højskole mest var landboudom.

Jeg var en af de yngste på skolen - måske også for ung - men derfor blev Jeg desto mere præget i mit endnu umodne sind. Som eksempel kan jeg nævne, at jeg i min dagbog for den første dag kritisk skriver om Arnfred (forstanderen), at jeg ikke kan forstå, at sådan en kan være forstander. To måneder efter var jeg lige så stor en beundrer af ham, som vi vist alle blev; en beundring, der ikke er blevet mindre sidenhen.

Askov var en hel lille by af bygninger for sig midt i landsbyen Askov. I de større bygninger i centrum var der klasselokaler og samlingsrum foruden og værelser foroven. Der boede vi mænd ude i periferien boede lærerne i huse, der også var beregnede til at huse pigerne, der også spiste der, mens alle mændene spiste i Dagmarsalen. Der var allerede derved skabt en afstand, som anstændigheden krævede dengang. Hvis karle og piger besøgte hinanden på værelserne, var det bortvisningsgrund. Det var ikke tom snak! Der blev bortvist to af den grund. Øldrikkeri på skolens område tålte heller ikke. Mange i dag vil synes, det var en streng skole. Det følte vi ikke. Vi fik reglerne at vide, inden man indmeldte sig på skolen. Det blev dernæst sagt den første dag sammen med andre oplysninger om skolens liv. Dermed var det en fastslået kendsgerning, som ingen spekulerede på senere. At skolen var en fællesskole, hvor begge køn sad på bænke sammen i undervisningen og havde et dejligt fællesskab også i fritiden med folkedans, traveture osv., ja det føltes som så stort et gode, at mange alligevel knyttede livsvarige forbindelser i enten ægteskab eller venskab.

Jeg tror også at Askov Højskole på mange virkede som et fristed. Et fristed for dem, der her i krigstiden havde fået problemer af den ene eller anden art. Måske fandt man hjælp i Arnfreds etiktimer, i Juul Andersens udlægninger af både udenrigs- og indenrigspolitik. Det kunne være Bo Ruds temperamentsfulde udlægning af Kaj Munk. Eller i Dons Christensens timer i kirken eller på skolen. Hos ham deltog jeg i et studiehold om ungdomsforeningsarbejde. Det var et emne, der optog mig. I efteråret 1942 var der blevet oprettet en ungdomsforening på Klank. De fleste ungdomsforeninger på Århusegnen var kun rene balforeninger. Den, vi havde i Galten, var måske nok lidt anderledes, idet den havde økonomi og plads til at engagere landskendte navne som Wandy Tworek, Else Marie, Otto Lington, som optrådte før selve ballet. Mod denne gigant var Klank ungdomsforening i medlemstal intet. Men for den lille flok, der samledes der, var den alligevel noget særligt.

Vi blev aktiviserede i amatørskuespil og folkedans og meget andet. Det betyder, at man får langt større fællesskab end i balforeningen, hvor ingen har lyst til at gøre noget aktivt. Det viste sig til generalforsamlingerne, hvor der var flere til stede i den lille forening end i den store.

Det var her jeg i 1943 traf Kamma i Heibergs: Aprilsnarrene. Da jeg i efteråret 1944 kom hjem til Galtenegegnen efter et halvt år i Sønderjylland mødtes vi igen i ungdomsforeningen, hvor vi blev valgt ind i bestyrelsen samtidigt.

I denne vinter var skolen en stor del af tiden besat af tyskerne, men vi fortsatte vore sammenkomster i et ledigt klasselokale med tyske vagtposter udenfor.

Efter befrielsen besluttede jeg at tage på Askov igen. Den havde også været besat, først af soldater så af flygtninge. Vi taler om flygtningeproblemet i dag. Men vi glemmer så, at vi tidligere har haft flygtninge af helt andre dimensioner. Der var over 220.000 flygtninge i landet på et tidspunkt, da Danmark i fem år havde haft udgiften af en tysk hær her i landet. Nu er der mennesker, der tror, vi er ved at gå fallit på grund af de 30.000 flygtninge, der i løbet af de senere år er søgt over vore grænser.

Det var med betydelig større modenhed, jeg denne vinter tog derved, og jeg fik ikke blot langt større udbytte af undervisningen men også af samværet med kammeraterne. Når jeg nu kikker tilbage i min dagbog for denne vinter, så er det, der gang på gang optager mig: "Hvad med fremtiden?" Jeg følte nok, at jeg nu stod ved et vendepunkt. Skulle jeg påbegynde en ny uddannelse, så var tiden inde nu.

Det var meget svært for mig at forlade skolen og kammeratskabet i foråret 1946, så svært, at jeg blev hængende sammen med en tre-fire andre. Vi blev hyret til at gøre skolen ren til sommerholdet.

I maj måned tog jeg rundt i landet uden at kunne falde til ro. Men fra 1. juni begyndte jeg at samle kartofler op på Samsø. Det gjorde jeg i tre måneder, og jeg som altid havde afskyet at samle kartofler op. Ved dette jordbundne arbejde fandt jeg min selvtillid igen. Den voldsomme tvivl og uro forsvandt. Også det skrev jeg et digt om. I dag kan jeg godt se, at mine vers fra dengang manglede meget i form. Men sigtet og indholdet var rigtigt nok. Jeg oplevede det voldsomste tordenvejr på Samsø. Det, og det overståede uvejr i mit sind, fik mig til at skrive:

Der herskede mørke over hele jorden.
Der var et kaos, en vild uorden.
Et uvejr skabte uro og larm,
det gav frygt, og det vakte harm.

Det slog alt levende ned for fode.
Det væltede huse, tog træer med rode.
Og mørket skjulte hver en sti,
så intet kunne for uvejret sig fri.

Da skete et under i den larmende vrimmel:
Der tændes et lys, det kommer fra himlen.
Solen bryder frem mellem flængede skyer,
det lyser og varmer over søndrede byer.

Ja solen brød frem, og den lyste og varmede.
Det lægede der, hvor uvejret larmede.
De væltede huse bygges op påny.
Ja, nu er det morgen, vi har set det gry.

Det kan ikke nægtes, at meget i mine dagbøger fra disse år er meget navlebeskuende. Men i dem lærte jeg at give udtryk for alt det, der rører sig i ens sind i de unge år. Sommetider fik man sig skrevet ud af nogle vanskeligheder, undertiden klargjort, hvad der egentlig var ens mening om dette eller hint. Jeg førte også en ret stor brevveksling dels med familien, dels med højskolekammerater.

Jeg besluttede mig for at blive højskolelærer. Dertil ville jeg uddanne mig på "Den frie lærerskole i Kerteminde". Jeg indmeldte mig og uddannelsen skulle begynde den 1. september. Jeg rejste fra Samsø sidst i august og deltog i et møde på Askov. Der fik jeg af Arnfred at vide, at der var interne vanskeligheder på Kerteminde, og da jeg tillige intet statstilskud var bevilget på det tidspunkt (det kom en måned senere), meldte jeg afbud og besluttede på Arnfreds anbefaling at tage på seminarium.

For at blive optaget der, skulle alle, der ikke havde en god realeksamen bestå en optagelsesprøve. Jeg havde slet ikke nogen eksamen. Det normale var så, at man tog på specielle præparandkursus i et år, men jeg besluttede at tage plads ved landbruget et år endnu for at forberede mig selv i fritiden. Var man først kommet igennem det nåleøje, som optagelsesprøven var dengang, så var der sjældent nogen, der dumpede ved selv lærereksamenen.

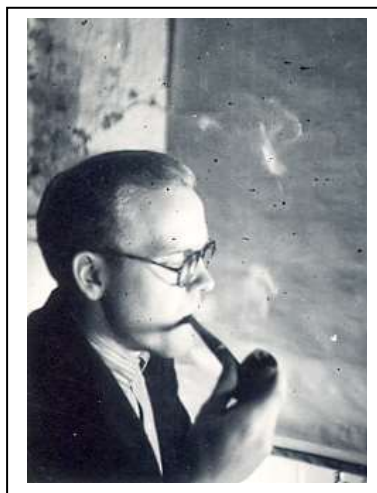
Jeg rådførte mig med min barndomslærer Kristiansen, af hvem jeg lånte hans 20 år gamle lærebøger, og så gik jeg i gang. Desuden undersøgte jeg mulighederne for økonomisk at klare studiet. De fleste skulle have et studielån og for at få det, skulle man dengang have kautionister. Ingen i den nærmeste familie var gode nok. (Bankerne så helst en gårdmand eller dermed ligestillet.) Jeg spurgte min gode ven og husbond, Gunner Nielsen, men han havde lovet sin kone aldrig at kautionere. Samme

besked fik far, da han spurgte nogen af morsingboerne. Når man betænker, hvor mange, der lige som far i sin tid havde brændt fingrene, var det meget forståeligt. Jeg havde selv 3.000 kr. og kunne håbe på gennem 4 år at få noget tilsvarende i statsunderstøttelse, og desuden kunne jeg regne med at tjene lidt i ferierne. Altså ville jeg gå gang uden sikkerhedsnet.

Det var et hårdt program. Landbrugsarbejde fra kl. 6 til 18, intens indtæring om aftenen med repetition næste dag bag ploven. Det var i den meget kolde vinter 46-47, så det var et sandt kunststykke at ligge under dynen og med to fingre holde bogen fast over dynen. Men det var let at holde hovedet koldt. Inde i folkestuen var der både for varmt og heller ro nok til, at jeg kunne læse. I de sidste par måneder i maj og juni repeterede jeg det hele. Tjenestepigen Ester sad troligt i karlekammeret hos mig og hørte mig lektionen. Aftægtsmanden Johannes Jensen troede vist, vi havde helt andre ting for. Han kiggede af og til ind til os og ytrede overfor Gunner Nielsen sin teori om, at jeg da vist "vippede Esters kæreste af pinden." Det fik jeg senere at vide. Noget sådant havde vi på det tidspunkt slet ikke i tankerne. Det var et stort pensum at skulle op i. Danmarkshistorien, verdenshistorien og bibelhistorie med alle årstal. Man skulle kunne regne og skrive perfekt og vide lidt om naturhistorie og matematik.

I juni midt i høstens tid fik jeg tre dages ferie til at tage til Jelling for at deltage i optagelsesprøven sammen med 22 andre. hvoraf hovedparten kom fra præparandkursus, mens vi var fire, der havde forberedt os selv. Jeg cyklede de 75 km til Jelling og indlogerede mig på hotellet. Det var første gang i mit liv, at jeg boede på hotel. Her sad jeg ved samme bord som forstander Futtrup, som var græsenkemand i de dage. Om det var medvirkende til, at jeg klarede skærene, ved jeg ikke, men jeg klarede dem og slap igennem, hvorefter jeg cyklede videre til Askov til elevmøde om søndagen.

Jeg tror nok de blev lidt overraskede i Skovby Mosegård, da jeg kom hjem og fortalte, at jeg nu blev nødt til at forlade gården i august. Det havde jeg ganske vist betinget mig ret til ved fæstemålets indgåelse om efteråret, men at det skulle blive virkelighed, havde de ikke troet. Johannes Jensens brordatter var netop dumpet trods realeksamen. Jeg tror egentlig, jeg selv først fattede det helt, da der kom brev fra seminariet adresseret til "Hr. seminarieelev Arne Kjeldbjerg".

SEMINARIETIDEN

Det, at begynde et studium dengang med så spinkel en økonomisk baggrund som min, var lidt af et vovestykke. Mine sparepenge på 3.000 kr. var lånt ud til mine to brødre, der netop samme år begyndte som selvstændige. Povl som forpagter, og Peder med den lille ejendom, han har den dag i dag.

Undervisningen på et statsseminarium var gratis, så udgifterne var lærebøger, kost og logi og tøj samt mindst muligt af det, der sætter lidt krydderi på tilværelsen, såsom tobak, biograf og rejserne hjem et par gange om året.

Kost	600 kr.
Logi	264 -
Bøger	100 -
Tøj	200 -
Lommepenge	200 -
Skat og sygekasse	200 -

I alt 1.564 kr.

For at sammenligne prisniveauet kan nævnes enkeltpriser dengang og nu:

Udgifter 1947

Værelse	22,00 kr. mdl. u. varme
Kost	50,00 kr. på egen kost
Cigaretter	1,25 kr. for 10 stk.
Biograf	1,50 kr.
En lærerløn netto	600,00 kr. mdl

Anslåede udgifter 1986

900,00 kr.
600,00 kr.
12,50 kr.
20,00 kr.
7.500,00 kr.

Det kom da også til at knibe med at få pengene til at hænge sammen, men far hjalp mig med 300 kr. i studietiden. Hvis vi sammenligner det til vore dages penge, bliver det regnet efter ovenstående tabels kostpris til 3.600 kr. Mine gode venner i Styvel hjalp mig ligeledes uopfordret med 300 kr. det sidste år. Det var den gæld, jeg kom ud af studietiden med. Det var billigt sluppet. Adskillige af mine kammerater havde gæld tæt ved 10.000 kr. Det var dem, der var så "heldige" at have kautionister.

Måske var det lidt dyrekøbt. Jeg fik en mavekatar, som det tog over ti år at komme over. Det skyldtes måske den ensidige kost. Jeg lavede selv middagsmad de to første år. Ja, jeg havde en tid to kammerater som pensionærer. Den bedste løsning var dog, da Hans Riisbjerg og jeg delte madspand fra et pensionat. Vi betalte for een, men der var rigeligt til os to. Jeg tror værtinden var klar over, at vi var to, der skulle leve af den.

Det kunne også ske, der kom dejlige pakker fra mor eller en af mine søstre. Hans og jeg boede dør om dør på et loft, der husede fire semitter. Vi gik i samme klasse og kom godt ud af det med hinanden, men egentlig havde vi ikke meget tilfælles. Sydslesvigeren Jørgen Hattesen var min sidekammerat i alle årene. Vi havde fælles venner i Julius og Dagny i Styvel, vi var begge askovitter og var så tilpas uenige, at vi fik mange frugtbare diskussioner. Roed Sørensen, som var en kunstnertype, var et godt supplement i trio'en, og venskabet mellem os holdt seminarietiden ud, selvom Jørgen løb af med dyrlægedatteren Inger, som først var Roeds tilbedte.

Men de to første år på seminariet var strenge nok. De var terpeårene, og ånden hos både elever og lærere var så vidt forskellig fra det, jeg havde været vant til fra Askov. Jeg var meget tæt på at være sprunget fra efter godt en måneds forløb. Kun en tilfældighed, som at komme for sent til toget, hindrede mig i at tage til den frie lærerskole i Kerteminde for at drøfte muligheden for at blive optaget der. Jeg måtte vente til næste dag, og efter at have sovet på det, besluttede jeg at forsøge endnu en tid, og så blev jeg hængende. Om dette eller Kerteminde var lykken for mig, får jeg aldrig opklaret. Det gælder jo enhver af livets korsveje, at vi aldrig senere kan være 100% overbevist om, at vi valgte den rette vej. Som en vismand en gang har sagt: "Det vigtigste ved et valg er ikke, hvad man vælger, men at man vælger." (Jeg har altid haft en tvivl, om det nu også er helt rigtigt.)

Måske var terperiet nødvendigt. Men den nedgørende måde, det af visse lærere blev praktiseret, var det ikke. Eksempel: I skrive-timen, hvor vi alle mere eller mindre voksne elever mellem 18 og 26 år sad og skrev i takt efter Willumsen: ned og ned og rundt og D. Der kunne pludselig lyde et irriteret: "Se nu at følge med. Na, na, na. Man kan nok mærke, at vi har skrabt bunden i år. Men dem skal vi nok få sorteret fra i årets løb. Na, na, na.

Eller matematiklæreren Riishøj kunne i timen more sig selv og os med at få en nervøs elev til at tørre alt ud på tavlen blot ved at stampe lidt med foden. Eller magisteren, der kunne sige: "Jamen, I må jo tro mig på min autoritet!" Eller forstanderen, der udbrød med fortvivlelse i stemme: "At tænke sig, at I skal ud som lærere i den danske folkeskole, og så kan I ikke stave parallelle rigtigt. I er en flok sutter!" -det var tilfældigvis hans stavemåde, der var den forkerte, så næste time lå der en opslået ordbog med den rigtige stavemåde. Busser havde mod nok til at sige: "Så er De jo en oversut hr. forstander."

Jeg fortæller ikke dette for at hænge disse lærere ud. De gjorde kun, hvad der var skik og brug i den sorte skole den gang. Nej, men jeg mener, det bør siges, som modvægt mod dem, der så ofte forherliger tidligere tiders skole. "Ja dengang, da fik we hulen fo mæ lærd å skryw å ræen!"

Vi fik jo heldigvis både lært magisteren Willumsen og Riishøj at kende på hyggelig, ja næsten kammeratlig vis. Den første på de mange ture med skuespillet, og de to sidste på Sjællandstur og Finlandstur.

Dagliglivet var jo også så helt anderledes end livet på Askov. Efter timerne drog vi hver til sit. Der fandtes intet kollegium, så vi var indlogeret rundt i byens private hjem. Der havde vi udenfor skoletiden et fællesskab med vore venner og bofæller.

Jeg boede de to første år på en gård ved byens gadekær. Det var der, jeg en efterårs-aften, hvor stormen susede omkring tagvinduet, men jeg ellers var dybt optaget af en opgave, pludselig hørte en lyd på trappen. "Det er nok Raymond, der kommer hjem", tænkte jeg og gik hen og lukkede døren op. Nej, det var tagsten, der faldt ned. Jeg så nemlig ind i et loftsrum fyldt med røg og ild. Det er den slags man undertiden oplever i onde drømme men sjældent i virkeligheden. Jeg tog i den ene arm alt mit tøj og i den anden radioen og løb så godt, jeg kunne, når man er belæst og iført tøfler, som jeg for øvrigt tabte undervejs uden at opdage det med det samme. Jeg var alene hjemme på gården. Min husvært, gårdejer Ole Sørensen var i Vejle, så jeg løb hen til bageren som også var brandfoged. Han alarmerede Falck, men inden bageren derefter kom med byens lille tøndesprøjte, havde jeg fået mit værelse helt ryddet. Da jeg efter alarmeringen løb tilbage til gården og så flammerne slå op gennem taget i stormen, troede jeg ikke et øjeblik på, at det var muligt at redde bygningen. Men da bageren og jeg havde arbejdet med tøndesprøjten et kvarters tid, havde vi næsten ilden under kontrol, inden Falck kom. Vi stod ovenfor trappen til mit værelse og havde derfra god mulighed for at bruge den lille sprøjte.

Ilden var opstået ved røgrøret fra Raymonds skorsten. Det blev kun hans værelse og den midterste del af taget, der brændte. Jeg sov den nat hos Jørgen men flyttede så ind igen. Et par måneder senere fik jeg ved morgensangen på "sem" overrakt et sølvcigaretetui med et par pæne ord om snarrådig indsats. (En af lærerne sad i bestyrelsen for forsikringsselskabet.)

De to sidste år boede jeg i Skovgade nr.1 på det tidligere nævnte loft. Det var et lille hyggeligt værelse med et stort fælles loftrum under de nøgne tagsten som tekøkken. Også der var toilettet anbragt et godt stykke nede i haven i et udhus. (Hos Ole var det i laden.) Men det sidste år fik vi et rigtigt badeværelse til deling for værtsparret og os fire semitter. Vi havde fået nyt værtspar, som ikke alene forbedrede de ydre kår lidt, men også på bedste måde søgte at have et fællesskab med os. Vi fik en kop kaffe eller et spil kort en gang imellem. Var der nogen, der trængte til en formaning, fik de også den. Kamma og jeg fik en lykønskning og et glas vin, da de opdagede, at vi var blevet ringforlovet.

Vi havde et ualmindeligt godt kammeratskab i vores klasse. Selvfølgelig var vi mere eller mindre delt op i grupper, alt efter hvilken bydel vi boede i, eller hvilke interesser vi havde. Men det store klassefællesskab fungerede også godt. Allerstærkest kom dette vel til udtryk i vores udveksling med et svensksproget finsk seminarium. Vi valgte Ekenæs i Finland. Vi begyndte med en brevveksling med en klasse på dette kvindeseminarium. Dengang var Jelling endnu et rent mandsseminarium. Det gjorde jo sagen endnu mere spændende.

Dernæst begyndte vi på skuespillet "En inspektør ringer på" for at tjene penge ind, så vi kunne få råd til turen. Jeg ved ikke, om vi fire, der var skuespillere + de fem-seks, der fulgte med til andre opgaver, fik dårlige eksamener på grund af al den tid, vi brugte på stykket. Men vi fik et kammeratskab til gengæld, som nok kunne bære os over det tab, det eventuelt gav i karakterer.

Turen til Finland var en meget stor oplevelse. Det var jo i en tid, da udlandsrejser var langt mere sjældne, end de er i dag. Ja, under krigen var det jo en umulighed at komme nogen steder. Vi rejste tværs over Danmark og Sverige i en rutebil. Dernæst over den Botniske Bugt med skib. Her traf vi de første finsttalende. "Det kan de knageme ikke

selv forstå", var Willumsens kommentar. Til gengæld vakte vi stor opsigt, da vi sang på dansk i toget til Ekenæs. I Åbo var nogle stykker af os ved at komme for sent til toget, fordi vi ikke kunne finde banegården efter sightseeing i byen. Vi prøvede på dansk, svensk, tysk og engelsk, ja sågar endda med tegnsprog, men da Vollund begyndte at tøffe som et lokomotiv, gik den adspurgte sin vej.

Det var nogle vidunderlige dage i det finske efterår. (Måske med undtagelse af den dag, da vi blev nedsablet i fodbold.) En særlig oplevelse var det, da vi på turen til Helsinki skulle gennem den russisk besatte Karelen. Vognene blev forspændt russiske lokomotiver og med jernskodder for vinduerne og vagtpost ved vogndørene kom vi til Helsinki. For at gøre krigsmindelserne fuldstændige, skulle vi sove i bunkers fra krigens tid.

Finnepigerne havde ikke råd til at komme på genbesøg, som det jo var skik og brug ved den slags studiebesøg. Men vi besluttede, at vi ville spille en vinter til med "Inspektøren" for at give dem rejsepenge til Danmark.

Det blev en stor oplevelse for pigerne. Det danske forårsvejr viste sig fra sin allerbedste side. Bøgeskoven var sprunget ud på Munkebjerg. Det er så "underbart", at det gør helt ondt, sagde min brev flicka til mig. Og for mig var det en stor oplevelse at opleve Danmark set med finnepigernes øje. De underholdt os og byens folk med korsang, der var næsten så skøn som englesang. Det undrer mig egentlig, at der slet ikke blev nogle varige forbindelser ud af det besøg.

Til vore fester på seminariet var vi jo vant til at hente piger fra Vejle sygeplejeskole og forskoleseminariet (hvor Kamma var elev). Undertiden også fra Ribe, der var landets sidste kvindeseminarium, ligesom Jelling var det sidste mandsseminarium.

Lige efter finnepigernes besøg skulle vi ud som vikarer i to måneder. Det hørte egentlig med til uddannelsen, at man skulle ud at undervise under en lærers vejledning (ulønnet). Men på grund af stor lærermangel kom vi ud som lønnede vikarer.

Jørgen og jeg skulle til Odder kommuneskole. Det var en stor skole med realafdeling. Det var ikke lige en skole efter mit hoved, men en ekstra gulerod var det, at vi var to, der skulle samme sted. Jørgen skulle have næsten alle sine timer i fri mellem. Her gik alle de elever, som ikke var kommet i eksamensmellem efter den store sortering, der dengang fandt sted i slutningen af 5. klasse. Jeg skulle have 10 timer i eksamensmellem, 4 i eksamensfri mellem og 22 i 5. som klasselærer. Skoleinspektøren bød os velkommen med de opmuntrende ord: "Kan De klare disse klasser, så kan I klare alt andet siden. Tænk først og fremmest på at holde ro og orden. Undervisningen må komme i anden række."

Jørgen havde nok det største arbejde i timerne. Jeg havde det i forberedelserne til historietimerne - de ti i eksamensmellem. Det tog mig i hvert fald to-tre timer dagligt. Vi klarede det, men jeg giver inspektøren ret. Jeg har ikke siden været så ophængt med arbejde som i de to måneder, og jeg begriber ikke, at Jørgen kunne holde sine "frie" ud 30 timer om ugen. De følte sig frasorterede og opførte sig derefter.

Det sidste år på seminariet var et arbejdsår. Da skulle de store skriftlige eksamensopgaver afleveres. Det var opgaver, der krævede indgående studier af digre værker, før man kunne påbegynde udarbejdelsen. Jeg skrev om Luthers "Den trælbundne vilje", profeten Muhammed, Den danske Folkehøjskole og Søren Kirkegård.

Jeg har i vort elevblad Gjallerhornet skrevet et længere stykke, som jeg vil slutte dette stykke om min seminarietid med. Dog kun i sammendrag.

"Da jeg for et par år siden kom til seminariet her, var det med en stærk kritisk indstilling. Jeg havde indtil da kun gået på de frie skoler: friskole, efterskole, højskole. Nu skulle jeg så prøve "den sorte skole", som eksamensskolen så tit er kaldt.

Jeg blev i første omgang glædeligt overrasket. Jeg fandt at mange af de elementære grundsætninger, vi i disse første år fik indterpet for en stor del var nødvendige, og for mig, der ikke tidligere havde stiftet bekendtskab med en del af dette grundstof, ikke uinteressante.

Desværre præges indlæringen i for høj grad af, vi elever ved, at det er noget, vi skal til eksamen i. Vi går løs på opgaverne, fordi her er noget, vi skal kunne. Ikke fordi vi tørster efter at få denne viden.

En levende undervisnings opgave, må derfor være at tale til eleverne på en sådan måde, at eleven ønsker at vide endnu mere om emnet. Seminarieundervisningen er lagt an på at gøre os til lærere. En ganske selvfølgelig ting, og dog?

Grundtvig sagde: "Menneske først, og kristen så." Jeg kunne fristes til i denne forbindelse af lave det om til: "Menneske først og lærer så".

De allerfleste af os, der kommer her til seminariet, er ikke ældre, end at vi til mange af livets problemer er uafklarede. Måske var det vigtigere, at et seminarium i højere grad sigtede på at hjælpe os med disse problemer. Hvis vi fik hjælp til et positivt menneskesyn, blev vi måske bedre lærere. Derfor: "**Menneske først, lærer så!**"

Den 13. juni 1951 havde vores klasse Dimission. Der var stor mangel på lærere, så alle, der ikke skulle have soldatertjenesten overstået, havde plads. Jeg skulle til Vestjylland, hvor jeg sammen med Kamma var blevet ansat ved en landsbyskole.

Barndomstiden og ungdomstiden var forbi.

Dimittender fra Jelling lærerseminarium 1951.

Arne Kjeldbjerg i anden nederste række, nr. 3 fra venstre

